

Sina Tømte
Patrik Endre Tiller
Mia Skarsvåg Dyrvik

Intern kontroll i regnskapsførerforetak

Intern kontroll - fra teori til praksis

Bacheloroppgave i økonomi og administrasjon
Veileder: Trond Kristoffersen
April 2022

Sina Tømte
Patrik Endre Tiller
Mia Skarsvåg Dyrvik

Intern kontroll i regnskapsførerforetak

Intern kontroll - fra teori til praksis

Bacheloroppgave i økonomi og administrasjon
Veileder: Trond Kristoffersen
April 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for økonomi
NTNU Handelshøyskolen

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Forord

Denne bacheloroppgaven er skrevet i en gruppe på 3 studenter, hvor vi alle går tredjeåret på bachelor i økonomi og administrasjon med profilering regnskap, ved NTNU Handelshøyskolen i Trondheim. Bacheloroppgaven skrives i emne AF3040 våren 2023 og har 7,5 studiepoeng.

Vi har valgt å skrive bacheloroppgaven vår om intern kontroll fordi vi fikk interessen for tematikken når vi hadde emnet BBOA3005 (Digitale regnskapsprosesser) høsten 2022 som tok for seg blant annet COSO-modellen, risikoer knyttet til digitale regnskapssystemer og risikoen for misligheter, datainnbrudd og korrupt data. Bacheloroppgaven i faget AF3040 skrives som del av den obligatoriske fagkombinasjonen for spesialiseringen i regnskap, og fordi intern kontroll er aktuelt for regnskapsførere og fordi vi synes tema er interessant ønsket vi derfor å fordype oss mer i tematikken.

Vi har skrevet en teoretisk oppgave ved bruk av sekundærlitteratur i forsøk på å besvare problemstillingen. Det har vært vanskelig å innhente primærlitteratur, både fordi vi har hatt lav respons på spørreundersøkelse samt at vi i ettertid har vurdert at andre metodiske tilnærminger har vært mer passende for problemstillingen. Dette diskuterer vi i metodekapittelet.

Vi har benyttet oss av flere tidligere masteroppgaver, offentlige kilder samt lærebøker for å belyse problemstillingen.

Vi ønsker å rette en stor takk til vår veileder Trond Kristoffersen for råd, veiledning og konstruktive tilbakemeldinger. Trond har lang erfaring med intern kontroll som revisor, og han har skrevet flere lærebøker, som ikke bare har vært gode verktøy for oss under arbeidet med denne oppgaven – men også gjennom hele studiet. Boken hans «Virksomhetsstyring og regnskapsorganisering» (Kristoffersen, 2014) har vært svært nyttig for oss i møte med en intern kontroll som fenomen – som vi opplevde som abstrakt og komplisert.

Innholdet i denne oppgaven står for forfatteren(e)s regning.

Trondheim, april 2023

Sammendrag

Finansregnskapet er et viktig informasjonsverktøy om et foretaks økonomiske situasjon, og for å sikre at regnskapet fungerer som et informasjonsverktøy, er det viktig at regnskapsinformasjonen er relevant og pålitelig. Regnskapsførere må derfor sikre at den tjenesten de utøver ovenfor sine oppdragsgivere (kundene) er god, slik at regnskapene som produseres er i tråd med regelverket og at risikoer for feil avdekkes, forhindres og forebygges. Dette oppnås kun ved å sikre god nok intern kontroll i regnskapsførerforetaket.

Gjennom denne oppgaven forsøker vi å belyse hvordan intern kontroll på salgsmrådet i et regnskapsførerforetak kan ivaretas for å sikre regnskapets kvalitetskrav og regnskapsbrukerens informasjonsbehov.

For å besvare problemstillingen har vi valgt å trekke inn ulike relevante kontrolltiltak som er helt grunnleggende for å sikre intern kontroll, for så å diskutere disse. Vi ser også på COSO-modellen som er en omfattende modell som tar for seg intern kontroll. I tillegg trekker vi inn regnskapsføreren, regnskapsføreretikken og regnskapsførerens kommunikative evner. Med den teknologiske utviklingen som nå skjer i regnskapsbransjen; er det også naturlig at vi trekker inn regnskapssystemer og den teknologiske utviklingen. Vi ser på hvordan den påvirker utviklingen i bransjen, for regnskapsføreryrket og regnskapsførerens utøvelse av intern kontroll.

Abstract

The financial statement is an important information tool about a company's financial situation, and to ensure that the accounts function as an information tool, it is important that the accounting information is relevant and reliable. Accountants must therefore ensure that the service they provide to their clients is adequate, so that the financial statements that are produced are in line with the regulations, and that risks of errors are discovered and prevented. This can only be achieved by ensuring good enough internal control within the accounting firm.

Through this bachelor's thesis, we attempt to shed light on how internal control in the sales area of an accounting firm can be safeguarded; to ensure the quality requirements of the accounts and the information needs of the users of the accounts.

In order to answer the question raised, we have chosen to include various relevant control measures that are fundamental to ensuring internal control, and then discussed these. We also look at the COSO model, which is a model that deals with internal control. In addition, we discuss the accountant, the accountant's ethics and the accountant's communicative abilities. With the technological developments now taking place in the accounting industry; it is also natural that we draw in accounting systems and technological developments. We look at how it affects developments in the industry, for the accounting profession and the accountant's exercise of internal control.

INNHALDSFORTEGNELSE

INNLEDNING	1
1.1. Intern kontroll og regnskapets kvalitetskrav	1
1.2. Problemstilling	1
TEORI	3
2.1. Formålet med finansregnskapet.....	3
2.2. Regnskapets interesser.....	4
2.2.1. Interessentmodellen og interessentenes informasjonsbehov	4
2.2.2. Regnskapssystemets ivaretagelse av informasjonsbehov	6
2.3. Regnskapsføreren	7
2.3.1. Ekstern regnskapsfører	7
2.3.2. Regnskapsførerens etiske kompass	7
2.3.3. God regnskapsføringsskikk	8
2.3.4. Forutsetninger for å kunne ta på seg oppdrag.....	9
2.4. Kvalitetsstyring i regnskapsførerforetak	10
2.4.1. Risikostyringsforskriften	10
2.4.2. Nye regler om organisering og kvalitetsstyring i ny regnskapsførerlov.....	10
2.5. Intern kontroll.....	11
2.5.1. Hva er internkontroll	11
2.5.2. Formålet med intern kontroll.....	11
2.6. Noen virkemidler for å sikre intern kontroll.....	12
2.6.1. COSO-modellen	12
2.6.2. Internkontroll på salg- og innkjøpsområdet.....	14
METODE	16
3.1 Hva er metode	16
3.1.1. Kvalitative og kvantitative metoder	16
3.1.2. Deduksjon og induksjon	16
3.2. Innsamling av data.....	17
3.2.1. Fra teori til praksis.....	17
3.2.2. Spørreundersøkelse.....	18
3.2.2. Dokumentundersøkelser	20
3.2.3. Bruk av sekundærlitteratur	21

DRØFTING	22
4.1. Regnskapets kvalitetskrav	22
4.2. Transaksjonskontroller	24
4.3. Samarbeid med oppdragsgivers ledelse.....	27
4.4. Forventninger fra samfunnet og regnskapsføretikken	29
4.5. Ansvarsfordeling mellom oppdragsgiver og regnskapsfører.....	31
4.6. COSO	32
4.6.1. Kontrollmiljøet	32
4.6.2. Risikovurdering	33
4.6.3. Kontrollaktiviteter	35
4.6.4. Informasjon og kommunikasjon.....	36
4.6.5. Oppfølging og overvåking.....	36
AVSLUTNING	37

INNLEDNING

1.1. Intern kontroll og regnskapets kvalitetskrav

Når vi snakker om et foretaks regnskap mener vi oftest finansregnskapet, som også kalles årsregnskapet. Lovverket knyttet til årsregnskapet er i hovedsak regnskapsloven (1999) og bokføringsloven (2004) med tilhørende forskrifter, og regelverket er omfattende. Blant formålene til regnskapsloven er et hovedpunkt at regnskaper skal avspeile foretakenes reelle resultat og stilling etter sunne bedriftsøkonomiske prinsipper (NOU 1995:30), i tillegg skal lovverket ivareta interessentenes behov for pålitelig og korrekt økonomisk informasjon om regnskap- og bokføringspliktiges økonomiske stilling.

Å sikre at interessentenes behov ivaretas betyr at lovverket må etterleves og regnskapet må ha en viss kvalitet – regnskapets kvalitetskrav. Regnskapets kvalitetskrav ivaretas gjennom at regnskapet er et godt informasjonsverktøy; at det er relevant og pålitelig. Et regnskapsførerforetak som i næring påtar seg oppdrag i å føre regnskap for andre, omfattes av risikostyringsforskriften (2008) § 1 nr. 9., og pålegges dermed å *tilpasse risikostyringen og internkontrollen etter arten, omfanget av og kompleksiteten i foretakets virksomhet* (jf. § 2).

Et regnskapsforetak har som oftest lav risikotoleranse, og risikostyringen må derfor reflektere dette. Det innebærer ofte behov for en betydelig intern kontroll, og valg av ulike kontrolltiltak beror både på hvilke risikoer foretaket finner som mest prekær samt en kost/nytte-avveining. Fordi internkontrollen er såpass omfattende utgjør den en risiko dersom den er utilstrekkelig og en unødvendig driftskostnad dersom den ikke er målrettet – og vice versa. Nettopp denne problematikken er noe av det som også gjør intern kontroll så spennende.

1.2. Problemstilling

«Hvordan kan intern kontroll på salgsområdet i et regnskapsførerforetak ivaretas for å sikre regnskapets kvalitetskrav og regnskapsbrukerens informasjonsbehov?»

Med problemstillingen menes ikke regnskapsførerforetaket salg- og markedsføring av egne regnskapstjenester ut mot potensielle oppdragsgivere, men hvordan regnskapsførerforetaket

sikrer egen intern kontroll for å sikre ivaretagelse av kvalitetskravene for oppdragsgivers regnskap.

For å besvare problemstillingen har vi valgt å trekke inn ulike relevante kontrolltiltak og diskutert disse. Vi ser også på COSO-modellen som er en omfattende modell som tar for seg intern kontroll, særlig med fokus på å identifisere, evaluere og håndtere risikoer, men også det organisatoriske miljøet (kontrollmiljøet) og andre aspekter som påvirker intern kontroll. Vi setter også søkelys på regnskapsføreren, regnskapsføreretikken og regnskapsførerens kommunikative evner, og hvordan kommunikasjon, både internt i regnskapsførerforetaket og ut mot kunden, er viktig for å sikre god intern kontroll. I tillegg trekker vi inn regnskapssystemer og den teknologiske utviklingen som skjer i bransjen.

1.3. Oppgavens videre struktur

Denne oppgaven er delt inn i 5 kapitler: innledning, teori, metode, drøfting og en avslutning.

I teorikapittelet trekker vi inn først generell teori om finansregnskapet og formål og kvalitetskrav som gjelder. Deretter velger vi å trekke inn teori om regnskapsføreren, regnskapsføreretikken og forutsetninger for å ta på seg regnskapsføreroppdrag. Dette velger vi å trekke inn for å se at formål og kvalitetskrav som angår finansregnskapet medfører en rekke føringer for regnskapsførerens yrkesutøvelse. Deretter trekker vi inn teori knyttet til intern kontroll; hva intern kontroll er rent definisjonsmessig samt hvordan intern kontroll skjer i et regnskapsførerforetak.

I metodekapittelet trekker vi frem hvilken sekundærlitteratur vi har benyttet oss av. Vi viser også til en spørreundersøkelse vi benyttet oss av, men grunnet dårlig svarrate var nytteverdien lav. Vi diskuterer dermed kritikk av valgt metode og hvordan vi metodisk kunne gått frem dersom vi hadde gjennomført arbeidet på nytt.

I drøftingen diskuterer vi hvordan intern kontroll arter seg i praksis i et regnskapsførerforetak. Vi forsøker å se på ulike tiltak og fremgangsmåter som er aktuelle og se på hvilke utfordringer som gjør seg gjeldende i praksis. Vi dykker også inn i COSO-modellen og ser på hvilke punkter den tar opp som kan være nyttige for en regnskapsfører.

I avslutningen trekker vi kortfattet frem de viktigste funnene fra benyttet litteratur.

TEORI

2.1. Formålet med finansregnskapet

Regnskapet baserer seg på historiske data – altså noe som har skjedd, og er ment å fungere som et informasjonsverktøy. Informasjonen er interessant og nødvendig, både for kontroll av tidligere hendelser og som prognostisk verktøy for fremtiden, for en hel rekke interessenter. For å kunne ivareta interessentenes behov er det derfor fastlagt mange felles regler og prinsipper for hvordan regnskapet skal utformes, behandles og presenteres, slik at interessentenes behov ivaretas. Et felles regelverk gjør det mulig å sammenligne flere selskaper, sammenligne selskaper over flere regnskapsperioder og å tilrettelegge for at enhver regnskapsbruker som har kompetanse til å lese *et* regnskap, kan således lese *ethvert* regnskap (Kristoffersen, 2019). Alle disse felles reglene, både av regnskapsloven, bokføringsloven og tilhørende forskrifter, samt lovfestet krav i regnskapsloven om å følge god regnskapsføringsskikk (GFRS), ulovfestet regnskapspraksis og god regnskapsføreretik er et resultat av kravet og diskusjonen om hvordan årsregnskapet skal utformes for å gi et rettviseende bilde.

Det følger av regnskapslovens § 3-2 første ledd at årsregnskapet skal inneholde resultatregnskap, balanse, kontantstrømoppstilling og noteopplysninger. Det følger av andre ledd at små foretak kan unnlate å utarbeide kontantstrømoppstilling, og det er i lovverket gitt flere ulike regnskapsmessige unntak for små foretak. Formålet med forenklingene for små foretak er å redusere foretakenes utgifter til finansiell rapportering ved å gi foretakene mulighet til unnlattelse dersom de opplever nytteverdien av regnskapsinformasjonen som mindre enn utgiftene som påløper ved å utarbeide informasjonen (Norsk Regnskapsstiftelse, 2022). Det følger likevel av prioriteringsrekkefølgen (1 til 4) av bestemmelsene i regnskapsloven fra 1998, at et rettviseende bilde (1) (rskl. § 3-2a), deretter vurderingsreglene i kapittel 5 med henholdsvis spesialregler og generelle vurderingsregler (2), og de grunnleggende regnskapsprinsippene i kapittel 4 (3), kommer før god regnskapsføringsskikk av rskl. § 4-6 (4); herunder regnskapsstandardene (NRS) og GRFS. God regnskapsføringsskikk (GFRS) er en rettslig norm, og skal kun ha en supplerende funksjon i forhold til bestemmelsene i regnskapsloven. De lovfestede grunnleggende prinsippene, vurderingsreglene og ivaretagelsen av et rettviseende bilde setter derfor rammen for hva som er en akseptabel løsning (Kristoffersen, 2021).

2.2. Regnskapets interesser

2.2.1. Interessentmodellen og interessentenes informasjonsbehov

Bedrifter er nødt til å drive lønnsomt for å overleve – i hvert fall på lang sikt. Dette krever vanligvis å fornye produkter, produksjonsprosesser og organisasjonen som helhet, særlig i heterogene og dynamiske omgivelser. Å ha tilgang på risikovillig kapital er derfor nødvendig for å kunne gjøre store – og ofte nødvendige – investeringer for å forbli konkurransedyktige, kunne opprettholde markedsandeler, ha mulighet til omstilling ved behov og/eller å bevare selskapets rennommé ved skandaler; listen er ikke uttømmende. For mulige investorer og kreditorene vil det derimot være viktig å forsikre seg om at bedriften driver lønnsomt nå, eller med potensiale til å gjøre det i fremtiden, for å være villig til å bidra med risikovillig kapital (Hoff & Helbæk, 2021). **Eiere** (investorer) og **banker** (kreditorer) er derfor to viktige interesser; hvor pålitelige regnskapsdata av bedriftens lønnsomhet og korrekt verdsettelse av eiendeler er viktig. Dette er viktig for å kunne vurdere investeringsrisikoen og bedriftens kredittverdighet.

Det følger av bokføringslovens (bkfl.) § 11 at ved utarbeidelse av årsregnskapet og næringsoppgaven skal det foreligge dokumentasjon for *alle* balanseposter med mindre de er ubetydelige. Videre følger det av de grunnleggende bokføringsprinsippene fullstendighet, realitet og nøyaktighet (jf. bkfl. § 4 nr. 2., 3. og 4.) at balanseposten skal representere *hele* eiendelen og kun det som faktisk er *reelt*, og at verdivurderingen skal være *korrekt vurdert*, noe som for regnskapspliktige, som også er bokføringspliktige (jf. bkfl. § 2 første ledd) innebærer at balanseførte omløpsmidler som hovedregel vurderes til laveste av anskaffelseskost og virkelig verdi (rskl. § 5-2) og anleggsmidler vurderes til kostpris, men nedskrevet for evt. varig verdinedgang (rskl. § 5-3). Disse vurderingsreglene følger av et av de overordnede grunnleggende regnskapsprinsippene; forsiktighetsprinsippet (rskl. § 4-1 nr. 4). Det følger også av forsiktighetsprinsippet at urealisert tap på gjeld, med unntak av urealisert tap på renteendringer som vanligvis hyppig svinger opp og ned, skal resultatføres (rskl. § 5-13).

Dersom disse vurderingsreglene for anleggsmidler, omløpsmidler og gjeld etterleves slik loven krever, følger det derfor videre av det dobbelte bokholderis prinsipp at egenkapitalen naturlig vil komme frem korrekt som en residual dersom det oppnås balanse – og eierne og kreditorene kan være sikre på at egenkapitalen ikke er overvurdert. Derimot kan ikke regnskapet sies å alltid være pålitelig – fordi det kan være store skjulte reserver og følgelig en mye større egenkapital. Dette er fordi norske regnskapsregler bygger på en historisk-kostpris-modell og som hovedregel

(med unntak for blant annet handelsporteføljer og valutaposter i utenlandsk valuta; rskl. §§ 5-8 og 5-9) skjer inntektsføring først ved realisering av en eiendel, og norske regnskapsregler er ergo resultatorienterte. For IFRS er dette motsatt; ved å være et balanseorientert regnskap kan eiendeler innregnes i balansen når de oppfyller de balanseorienterte definisjonene og verdien kan måles pålitelig (Kristoffersen, 2021). Forskjellen på historisk-kostpris-modell og balanseorientert modell ligger uansett utenfor denne oppgavens omfang, og vi tar derfor kun for oss de norske regnskapsreglene og betrakter problemstillingen med hensyn på historisk-kostpris.

Ledelsen er også en viktig interessentgruppe, enten deltakende som medlem i styret, oppnevnt av generalforsamlingen eller i større foretak som ledere, underlagt tilsyn av styret som ofte er eierne selv. Det følger av aksjelovens (asl.) § 6-12 at forvaltningen av selskapet hører til under styret, og styret skal fastsette planer og budsjetter for virksomheten, holde seg orientert om selskapets økonomi og sikre at virksomhet, regnskap og formue er gjenstand for betryggende kontroll. Styret kan også fastsette instruks for daglig ledelse (asl. § 6-13 andre ledd) og daglig ledelse kan utøves av daglig leder alene eller i regi av en administrasjonsavdeling. Hos større konserner og bedrifter kan det være flere ledelser og konserninterne regnskaper for ulike datterselskaper, og styrene kan i alle selskaper utgjøre et knippe få konserneiere og høyt utdannede og kompetente personer. Disse kan til enhver tid kreve at daglig leder redegjør i bestemte saker (asl. § 6-15). Styret kan ofte ikke alene sikre at regnskapet er formue for betryggende kontroll, og det kan derfor være nødvendig å delegere ansvar nedover i organisasjonen, særlig i store konserner. For ledelsen i det enkelte selskapet betyr nettopp dette at de pålegges et ansvar knyttet til en rekke regnskaps- og bokføringsregler.

Bokføringsloven reiser flere grunnleggende bokføringsprinsipper som et oversiktlig regnskapssystem, ajourhold av opplysninger, betryggende oppbevaring over en bestemt tid og sikring av regnskapsmaterialet (bkfl. § 4 nr. 1., 5., 8., og 9.). I tillegg må ofte daglig leder sørge for gode rutiner som sikrer at prinsippet om realitet (bkfl. § 4 nr. 3.) ivaretas – og dette vil kreve kontrolltiltak for å sikre seg mot blant annet hvitvasking og underslag. Dette reiser derfor behov for intern kontroll. Et viktig aspekt ved internkontrollen kan være å sikre etterlevelse av det lovpålagte revisorsporet, også kalt to-spors-systemet og kontrollsporet, ved at dokumenterte opplysninger skal kunne spores ned fra spesifikasjon helt opp til det ferdigstilte finansregnskapet (bkfl. § 6).

En annen viktig interessentgruppe for regnskapet er **samfunnet**, enten lokalt eller både lokalt og nasjonalt, samt **myndighetene**. Norge er som demokratisk rettsstat og et velferdssamfunn, med relativt stor sosial og økonomisk trygget; og derfor avhengige av å forebygge økonomisk kriminalitet fordi det utgjør en trussel mot disse verdiene. Skatte- og avgiftskriminalitet undergraver samfunnets felles inntekter. Kriminaliteten er konkurransevridende i favør av de kriminelle og følgelig øker dette behov for økt overvåking og kontroll – som i seg selv også er en kostnad for samfunnet. Flere former for kriminalitet finnes; skatte- og avgiftskriminalitet, korrupsjon, verdipapirhandelsvindel, bedrageri, ulovlige konkurranseforhold, hvitvasking, regnskapslovbrudd, misligheter og konkurslovbrudd (Kristoffersen, 2014). Skattesystemet i Norge er i stor grad basert på tillitt – og denne tillitten er også avhengige av tillitt til regnskapsføreren. Her er det åpenbart mye mer vi kunne tatt for oss når det gjelder økonomisk kriminalitet, men på grunn av oppgavens omfang er vi nødt til å avgrense en stor del.

Ansatte er også viktige interessenter. De ønsker en stabil og trygg arbeidsplass med gode arbeidsvilkår og god lønn (Hoff & Helbæk, 2021). For store foretak er det krav om opplysninger knyttet til arbeidsmiljø, sykefravær, samt eksponering mot markeds-, kreditt- og likviditetsrisiko (rskl. § 3-3a sjette og syvende ledd). I tillegg er regnskapet en kilde til å vurdere størrelsen av selskapet og lønnsomheten, som kan være viktige momenter for en arbeidstaker ved valg av arbeidsplass.

Leverandørene er også viktige interessenter, og er interesserte i trygge og langvarige kunder, med god kredittverdighet, mens **kundene** er interessert i stabile leverandører med god service og konkurransedyktige priser (Hoff & Helbæk, 2021).

2.2.2. Regnskapssystemets ivaretagelse av informasjonsbehov

Et *regnskapssystem* defineres som et system bestående av en eller flere komponenter som benyttes til og som muliggjør produksjon av pliktig regnskapsrapporterering og lovbestemte spesifikasjoner, og som er innrettet slik at opplysningsplikten kan ivaretas. Formålet med regnskapssystemet er å produsere regnskapsrapporter som er egnet som beslutningsgrunnlag for et bredt utvalg av brukere (interessentene). Regnskapssystemet skal ivareta både informasjonsbehovet og kontrollbehovet. Et IT-basert regnskapssystem består vanligvis av flere delkomponenter: ordre- og fakturasystem, lager- og innkjøpssystem, driftsmiddelregister, lønnsystem, kassasystem og et årsoppgjør. Et godt regnskapssystem bidrar til å bevare regnskapets kvalitet, og styrker nytten av regnskapet som styringsverktøy.

2.3. Regnskapsføreren

2.3.1. Ekstern regnskapsfører

Det skilles mellom intern og ekstern regnskapsfører. Den interne regnskapsføreren er ansatt i virksomheten, og er ikke regulert av kravet om autorisasjon. Derimot er utførelse av ekstern regnskapsføring regulert av regnskapsførerloven (1993) og regnskapsførerforskriften (1999). Hovedoppgaven til en ekstern regnskapsfører er å ivareta oppdragsgiverens plikter eller bokføring- og regnskapslovgivningen. Formålet med den offentlige godkjenningsordningen er å sikre at regnskapsføreren har den nødvendige kompetansen.

Regnskapsførerloven stiller krav om regnskapsførerens formelle kompetanse, skriftlig oppdragsavtale og dokumentasjon av regnskapsføreroppdrag. God regnskapsføringsskikk er en rettslig standard på lik linje med god regnskapsskikk i regnskapsloven (rskl. § 5-4 første ledd) og god bokføringsskikk i bokføringsloven (bkfl. § 4-1 nr. 10).

Myndigheten til å tildele autorisasjon er tillagt Finanstilsynet (regnskapsførerloven § 2-3). Finanstilsynet er underlagt Finansdepartementet, og skal føre tilsyn med de statsautoriserte regnskapsførerne og -foretakene. Dette skjer ved både dokumentbaserte og stedlige tilsyn.

2.3.2. Regnskapsførerens etiske kompass

Et sett av lover, forskrifter og standarder er lovfestet eller begrunnet gjennom praksis, og regulerer yrkesutøvelsen for regnskapsførere. Personlig autorisasjon som regnskapsfører og autoriserte regnskapsførerforetak er gjennom sin autorisasjon forventet å ivareta kundenes og samfunnets interesser til å utarbeide pliktige regnskapsrapporter innen riktig tid og med korrekt innhold. Det er viktig at samfunnet og oppdragsgivere har tillitt til regnskapsførerforetaket og regnskapsføreren, og det er både utarbeidet etiske regelverk og yrkesetiske prinsipper som det forventes at overholdes av statsautoriserte regnskapsførere.

I sitt arbeid er norske regnskapsførerforetak underlagt norsk regnskapslovgivning. Det dreier seg om regnskapsloven og bokføringsloven ved utarbeidelse av regnskap for henholdsvis regnskaps- og bokføringspliktige selskaper. Regnskapspliktige selskapet dreier seg blant annet om alle aksjeselskapet og allmennaksjeselskapet, i tillegg til en rekke andre mindre vanlige selskapsformer som ramses opp i regnskapslovens § 1-2. Bokføringspliktige selskaper er (jf. bokføringsloven § 2) alle de regnskapspliktige selskapene, i tillegg til alle selskaper som er

pliktige å levere skattemelding for formues- og inntektsskatt og selskaper som plikter å levere skattemelding for merverdiavgift. I tillegg er regnskapsførerforetak også underlagt regnskapsførerloven, som er en lov som gjelder ved regnskapsføring i næring for andre. Det innebærer blant annet alle regnskapsførerforetak samt statsautoriserte regnskapsførere som gjennom næringsvirksomhet fører regnskap for andre.

Det etiske rammeverket for regnskapsførere tar for seg 8 aspekter; målsetting, integritet, objektivitet, profesjonalitet, tilbørlig aktsomhet, konfidensialitet, lojalitet og overholdelse av regler. Det vil være nødvendig å sikre god internkontroll i et regnskapsførerforetak for å kunne ivareta disse aspektene. Intern kontroll er et styringsverktøy som skal bidra til å nå egne målsettinger, og målsetting med det etiske regelverket er å bidra til etiske riktige valg som fremmer tillitt og respekt hos regnskapets interessenter. For å greie å oppnå dette; å skape tillitt og respekt gjennom sitt virke som regnskapsfører, må regnskapsføreren opptre i tråd med etiske rammeverket. Intern kontroll for å sikre ivaretagelsen av dette, gjennom å ha kontrollrutiner for å forebygge, oppdage og forhindre brudd på det etiske rammeverket er viktig.

De bransjefastsatte standardene for god regnskapsføringsskikk er derimot bare en kvalifisert oppfatning av hva den rettslige standarden bør være - mens det derimot er den rettslige standarden god regnskapsføringsskikk (GRFS) en regnskapsfører vurderes etter (Kristoffersen, 2014), og en ny standard trådte i kraft 1. januar 2023 (Revisorforeningen, 2023). Likevel er ikke statsautoriserte regnskapsførere pålagt tilsvarende uavhengighetsregler en revisor er pålagt ovenfor sine klienter, og en autorisert regnskapsfører vil derfor ofte fungere som en rådgiver for klienten. Regnskapsføreren har allikevel et selvstendig ansvar for å vurdere de oppdragene han eller hun tar på seg.

2.3.3. God regnskapsføringsskikk

Det følger av den nye regnskapsførerloven som trådte i kraft 1. januar 2023 at regnskapsoppdrag skal utføres i samsvar med lov og god regnskapsføringsskikk, jf. § 5-4 andre ledd. Dette er lik den tidligere bestemmelsen i § 2 andre ledd i den gamle regnskapsførerloven som gjaldt frem til 31.12.2022. Bestemmelsen lovfester plikten til å etterleve god regnskapsførerskikk (GRFS), som er en standard ment å utfylle bestemmelsene i regnskapsførerloven med tilhørende forskrifter (Regnskap Norge, 2023a). God regnskapsførerskikk er altså en rettslig standard på lik linje med god regnskapsskikk i regnskapslovens § 4-6 og god revisjonsskikk § 9-4 tredje ledd.

2.3.4. Forutsetninger for å kunne ta på seg oppdrag

Kristoffersen (2014) viser til en hel rekke forutsetninger som må være tilstede hos en autorisert regnskapsfører for å kunne ta på seg oppdrag; dette gjelder flere ulike interne rutiner, innhenting av uttalelse fra tidligere regnskapsførere, kundekontroll, redegjørelse for honorarer, tilstrekkelig kompetanse og kapasitet til å kunne utføre oppdraget, sikre ivaretagelse av taushetsplikten, hensiktsmessig programvare med lovlig bruksrett og betryggende IT-sikkerhet samt tilstrekkelige forsikringer.

Flere interne rutiner må være på plass. For det første må regnskapsføreren opprette en skriftlig oppdragsavtale, og interne rutiner som ivaretar oppdragsgivers interesser på en forsvarlig måte må foreligge. Eksempler på interne rutiner er avstemming, dokumentasjon, rapportering og kvalitetskontroll. Når det ansees nødvendig, bør det i tillegg utarbeides skriftlige rutinebeskrivelser, og avhenger av virksomhetens størrelse, kompleksitet og medarbeidernes kompetanse (Kristoffersen, 2014).

Autoriserte regnskapsførere er også rapporteringspliktige etter hvitvaskingsloven (hvv.) (jf. § 4 andre ledd bokstav b.), og det må derfor utarbeides interne rutiner som skriftlige kontroll- og kommunikasjonsrutiner, og omfatte blant annet kundekontroll og vurdering av kunderisiko. Før etablering av oppdrag plikter regnskapsfører å gjennomføre kundetiltak (jf. hvv. § 10 første ledd bokstav a. og § 11 første ledd), og det følger videre av hvv. § 11 andre ledd at det skal innhentes informasjon om reelle rettighetshavere under etablering av kundeforhold. Regelverket reiser her krav til identitetskontroll ved etablering av nye kundeforhold. I tillegg lovfester hvitvaskingsloven et krav om løpende kontroll, her en undersøkelsesplikt ved indikasjon på hvitvasking og en rapporteringsplikt dersom undersøkelser gir grunnlag for mistanke om hvitvasking (jf. hvv. §§ 25 og 26). Det er også et forbud mot gjennomføring av mistenkelige transaksjoner før Økokrim er underrettet, med mindre det er umulig å stanse transaksjoner eller at stans vil gjøre oppdragsgiveren oppmerksom på mistanken og en mulighet til å vanskeliggjøre undersøkelser ved å ødelegge bevis (jf. hvv. § 27). Brudd på hvitvaskingsloven kan medføre straff etter hvv. § 51 og regnskapsførervirksomheten er pliktig (jf. hvv. § 35) å sikre internkontroll slik at loven etterleves, foreta risikovurderinger og evt. utpeke etterlevelsansvarlig, gjennomføre sikkerhetsvurderinger av ansatte og opprette en uavhengig kontroll dersom risikovurderingene tilsier det. Det følger videre av hvv. § 36 at regnskapsførervirksomheten plikter å sikre at ansatte og andre som utfører oppdrag, gis jevnlig opplæring slik at de har kompetanse til å etterleve hvitvaskingsreglene.

2.4. Kvalitetsstyring i regnskapsførerforetak

2.4.1. Risikostyringsforskriften

Regnskapsførerforetak er omfattet av risikostyringsforskriften (jf. risikostyringsforskriften § 1 nr. 9). I denne forskriften defineres visse krav til hvordan de ulike foretakene som omfattes skal drive internkontroll, både løpende og i forbindelse med store endringer eller investeringer i virksomheten. Styret og ledelsen i selskapet at det er etablert forsvarlige systemer for risikostyring og internkontroll, og å påse at internkontrollen gjennomføres som planlagt (jf. risikostyringsforskriften §§3 og 4).

2.4.2. Nye regler om organisering og kvalitetsstyring i ny regnskapsførerlov

Regnskapsførerloven regulerer blant annet regnskapsførere og regnskapsførerforetak, og en ny regnskapsførerlov trådte i kraft 1.1.2023. I den nye loven er det på flere måter innstramminger i forbindelse med intern kontroll og risikostyring i regnskapsførerforetakene (Finanstilsynet, 2022).

Når det gjøres slike innstramminger i lovverket kan det tolkes som et signal om hvor viktig det er med god internkontroll, ettersom slike nye krav i loven vil føre til at mange flere blir nødt til å gjøre endringer for å oppfylle de nye kravene. Noen av de nye kravene som stilles er det blant annet strengere krav til kvalitetsstyringen i regnskapsførerforetakene, og at det skal etableres rutiner for kvalitetsstyring og intern kontroll (jf. regnskapsførerloven § 4-1 andre ledd).

Det stilles også, i større grad enn tidligere, krav til at regnskapsfører skal innhente informasjon fra forrige regnskapsfører som kan være av interesse ved inngåelse av et nytt regnskapsoppdrag (jf. regnskapsførerloven § 5-1 andre ledd). Dette, sammen med strengere utdannings- og etterutdanningskrav, er med på å øke kompetansen og sikkerheten i regnskapsførerforetakene, slik at kundene skal kunne føle seg trygge på at regnskapsføreren som de velger å bruke er i stand til å gjennomføre oppdraget på en god måte.

2.5. Intern kontroll

2.5.1. Hva er internkontroll

Internkontroll defineres av Finanstilsynet (2009) slik:

Internkontroll er en prosess, utført av styre, ledelse og ansatte, utformet for å gi rimelig grad av sikkerhet for å oppnå foretakets mål.

Kristoffersen (2016, s. 32) går lengre, og betrakter denne definisjonen kun som en definisjon i videste forstand. Det følger av Kristoffersens bok at intern kontroll defineres *i videste forstand* som en prosess, isenesatt og gjennomført av foretakets styre, ledelse og ansatte, utformet for å gi rimelig grad av sikkerhet for måloppnåelse innen 3 områder: (1) målrettet og kostnadseffektiv drift, (2) rapporteringsrelaterte målsettinger og (3) etterlevelsesrelaterte målsettinger. Kristoffersens definisjon bygger på de tre områdene i COSO-modellen.

COSO er en stor modell med mange aspekter og hensyn som fokuserer på intern kontroll. I korte trekk er intern kontroll en del av virksomhetens totale styringssystem, og et ledelsesverktøy som skal bidra til at virksomheten når sine mål. Styringen gjennom intern kontroll har både et kortsiktig og et langsiktig aspekt, og systematisk styring er viktig for at virksomheten skal nå sine mål. Vi diskuterer COSO-modellen grundigere i neste kapittel.

2.5.2. Formålet med intern kontroll

Flere skandaler: Enron, WorldCom og Finance Credit har økt bevisstheten knyttet til intern kontroll. Det er de senere år blitt satt mer søkelys på internkontroll som konsekvens av to forhold: svekket tillit og oftere kriser i kapitalmarkedet. Svekket tillit til finansiell informasjon reduserer muligheten til å sikre nødvendig kapital til en fornuftig pris (Kristoffersen, 2014).

En viktig årsak til svekket tillit er manglende kvalitet i regnskapsrapporteringen. Mange hevder at den underliggende faktoren kommer av mangel på etiske standarder blant lederne i næringslivet. Mange selskaper har blitt påført store tap ved at ansatte har gått ut over sine fullmakter (Kristoffersen, 2014). Intern kontroll er følgelig *en forutsetning* for god virksomhetsstyring og regnskapsorganisering - ikke et alternativ.

2.6. Noen virkemidler for å sikre intern kontroll

2.6.1. COSO-modellen

COSO-modellen ble lansert som et ledd i å formalisere metoder for god intern kontroll, samtidig som det skulle være med på å sikre avleggelse av nøyaktige og gode regnskap. Modellen ble lansert av en komite som besto av utvalgte medlemmer fra amerikansk næringsliv og regnskapsbransje (COSO, 2022). COSO-modellen er et rammeverk der formålet er å sikre den interne kontrollen i virksomheten, slik at de målene som er etablert i virksomheten nås. Det tas utgangspunkt i fem hovedkomponenter ved virksomheten, og for hvert av de fem komponentene deles det videre inn i 17 ulike prinsipper som underlegges hvert av hovedkomponentene. Vi kommer ikke i den videre presentasjonen til å gå inn på hvert enkelt av disse prinsippene, men det er disse som ligger til grunn for hva hovedkomponentene utgjør. For at kontrollsystemet skal fungere så må de fem hovedkomponentene som nevnt være integrert i virksomheten, og de må fungere sammen i et etablert kontrollsystem. For at dette skal fungere etter hensikten så er det viktig at man har et bevisst forhold til hvordan samspillet mellom de ulike hovedkomponentene i modellen fungerer. De fem hovedkomponentene er: kontrollmiljøet, risikovurdering, kontrollaktiviteter, informasjon og kommunikasjon, og oppfølging og overvåkning (Kristoffersen, 2014).

Kontrollmiljøet setter grunnlaget for internkontrollen, og kontrollmiljøet er et viktig aspekt å hensynta i ansvarsfordelingen innad i organisasjonen. Det er gjennom et godt kontrollmiljø at man får muligheten til å jobbe aktivt med den interne kontrollen. Det kreves at det legges til rette for holdningsarbeid som spres i organisasjonen, samt at det både fra styrets og ledelsens side motiveres til et videre arbeid med internkontrollen. Det er også viktig å tiltrekke seg ansatte med den rette kompetansen som bidrar positivt til kontrollarbeidet, og at enkeltpersoner tildeles ansvar slik at det skapes en motivasjon til å gjennomføre et godt arbeid på feltet.

Det videre arbeidet med internkontrollen innebærer at det arbeides med **risikovurdering**. Det er styrets ansvar at virksomheten har tilfredsstillende systemer for risikovurdering (jf. risikostyringsforskriften § 3). Det innebærer at det arbeides med identifikasjon og analyse av eksisterende risiko, samtidig som det defineres hvordan man som organisasjon skal forholde seg til risikoen som finnes. En annen del av risikovurderingen handler om å identifisere hvilken konsekvens det får dersom mål ikke nås, og om risikoen for at dette skjer er akseptabelt, eller om det må iverksettes tiltak for å redusere nevnte risiko.

Kontrollaktiviteter er et sett med aktiviteter som etableres med utgangspunkt i resultatene fra risikovurderingene, og som er et ledd i arbeidet med å redusere risiko og å forbedre den interne kontrollen i organisasjonen. Dette dreier seg både om aktiviteter som utøves av medarbeidere, og bruk av teknologi som skal sikre at den interne kontrollen opprettholdes. I denne delen av arbeidet med den interne kontrollen er det viktig at det fordeles ansvar for utvikling og gjennomføring av konkrete aktiviteter, og å reduseres risikoen for at målene ikke nås ned til et akseptabelt nivå. Slike aktiviteter kan eksempelvis være at det innføres tilgangskontroller i IT-systemer slik at gitte typer oppgaver kun kan utføres av spesielle medarbeidere, eller at det lages en rutine som fører til at alle fakturaer som skal godkjennes i en virksomhet skal godkjennes av minst to personer (dobbelkontroll).

For at internkontrollen i virksomheten skal fungere på en god måte er det essensielt med god flyt av **informasjon og kommunikasjon** innad i organisasjonen. Det handler om at informasjonsflyten inneholder så korrekt og oppdatert informasjon som mulig, slik at ledelsen og øvrige ansatte kan utføre sine oppgaver på grunnlag av dette. Det innebærer både at det må innhentes god informasjon som det stilles fastsatte krav til, og kommuniseres på en god måte med resten av organisasjonen. Det må etableres gode systemer for intern kommunikasjonen, for å sikre at man sitter på rett informasjon til rett tid.

Den siste komponenten i COSO-modellen omhandler **oppfølging og overvåkning**. Det interne kontrollsystemet fungerer dårlig i et statisk system. Det kreves derfor aktiviteter som med jevne mellomrom undersøker om de interne kontrollaktivitetene som er etablert er tilfredsstillende, eller om det er avvik eller mangler som det må tas tak i for å forhindre problemer. Dette innebærer at det lages rutiner for kontinuerlig eller periodevis gjennomgang av den interne kontrollen, slik at det fanges opp dersom det skjer endringer i interne eller eksterne forhold som fører til at noen av kontrollrutinene må endres. For at denne komponenten skal kunne ivaretas er det en idé at det utnevnes en person som har ansvar for å gjøre denne oppfølgingen av interne og eksterne faktorer, og som kan melde ifra dersom det bør gjøres endringer i kontrollrutinen.

Det første COSO-rammeverket (heretter omtalt som COSO 1) som nå har blitt presentert ovenfor; har blitt videreutviklet i senere tid, slik at det nå også fungerer som et helhetlig rammeverk for risikostyring. I den utvidede COSO-modellen (heretter omtalt som COSO 2) presenteres det nye komponenter som skal bidra til at risikostyringen i virksomheten blir mer helhetlig (Kristoffersen, 2014).

I COSO 2 introduseres komponentene **indentifisering av hendelser, risikovurdering og håndtering av risiko** som et tillegg til komponentene i COSO 1. Dette er for å skape et system som i større grad kan benyttes til å oppdage risiko, og samtidig skaffe seg den kontrollen som trengs i forbindelse med håndteringen av risikoen. Risikostyringsaktiviteter må både gjøres i forbindelse med etablering av nye aktiviteter i virksomheten, men er også et kontinuerlig arbeid som følge av at interne og eksterne forhold som omgir organisasjonen er i kontinuerlig endring. I dette arbeidet må organisasjonen definere sin risikoappetitt, altså hvilken type og størrelse av risiko de er villig til å tåle.

Alle organisasjoner må ta noe risiko, men det må på forhånd avklares hvor stor risiko man er villig til å ta i forhold til hvor stor en eventuell gevinst vil kunne bli. Det bør altså være en sammenheng mellom risiko og avkastning. Intern kontroll og risikostyring er noe som bør etableres som en del av rutinen på alle de ulike områdene i en virksomhet, slik at man i størst mulig grad sikrer at internkontrollen er til stede i praksis i hele virksomheten, og ikke bare teori som defineres av ledelsen (Kristoffersen, 2014).

2.6.2. Internkontroll på salg- og innkjøpsområdet

En salgsrutine helt overordnet består av en ordre (salget), vareuttak og levering, fakturering og innbetaling. Når varen er levert og kontrollen over varen er overført kunden mottar vi enten en kontantinnbetaling eller en kundefordring om vi har innvilget kunden kreditt. Flere risikoer i ordremottak er aktuelle, den største er tapt salg – ofte fordi det skjer feil i mottak av inngående ordre. Et tungvint ordresystem kan redusere kundetilfredsheten, og vi kan miste kunder fordi systemet fremstår lite brukervennlig. Ved vareuttak og varelevering, er det utplukking av riktige varer og vareleveringen og distribusjon som er utfordringen – og kontroll av riktige genererte plukkklister og fysisk betryggende håndtering er viktig. I tillegg er det risiko for tyveri dersom ordremottaket og vareuttaket skjer av samme person, særlig dersom kun én involvert (Kristoffersen, 2014). Mislighetstriangelet kan være et godt verktøy å ha i bakhodet i slike problemstillinger, hvor teorien sier at misligheter skjer som følge av at det foreligger både muligheter, press og en holdning hos den som utfører handlingen som øker tilbøyeligheten til å utføre en mislighet, som for eksempel lagertyveri (Tvedt, 2015; Moen og Havstein, 2017).

Ivaretagelsen av disse punktene kan sikres ved å ha gode kontrolltiltak som preventive kontroller, oppdagende kontroller og korrigerende kontroller. I tillegg vil flere transaksjonskontroller være aktuelle – som å kreve godkjenning av en person kvalifisert til å

vurdere gyldigheten, løpende avstemminger for å oppdage avvik i regnskapsskontoene, jevnlig utføre verifiserende stikkprøver og fysisk påse at de bokførte opplysningene er reelle, sporbare og fullstendige (Kristoffersen, 2014).

Et varekjøp innebærer at en vare leveres fra en leverandør. Kristoffersen (2016) viser til at en innkjøpsrutine består av fem grunnleggende forretningsaktiviteter: 1) Bestilling av varer og tjenester, 2) varemottak, 3) fakturakontroll, 4) betaling og 5) bokføring og regnskapsrapportering. Fordi regnskapsføreren fører regnskap og er en økonomisk rådgiver for sine oppdragsgivere, må regnskapsførerbedriften ha rutiner som sikrer intern kontroll av regnskapsdata, og som ivaretar regnskapets kvalitetskrav for varelager hos kundene som har varelager. Det følger av regnskapsførerlovens § 5-4 andre ledd at:

Regnskapsfører skal vurdere de interne rutinene hos oppdragsgiver som er sentrale for utføring av regnskapsoppdraget. [...].

Det vil være ulike behov hos ulike kunder, og som økonomisk rådgiver forventes det at regnskapsføreren har kompetanse til å kunne sette seg inn i den enkelte kundens rutiner for å kunne gi målrettede og relevante økonomiske råd. Gjennom regnskapsførerloven er det et lovfestet krav om å være statsautorisert som regnskapsfører (jf. kapittel 2). Formålet med autorisasjonsordningen er å sikre at regnskapsførertjenestene har et *betryggende faglig kvalitetsnivå*, samt å etablere en faglig og yrkesetisk standard blant regnskapsførere (Knudsen, 2018). Forventningen om at regnskapsføreren innehar kompetanse og det som kreves for å ha tillitt til regnskapsbransjen, er følgelig ingen differensieringsmulighet gjennom kost-nytte-avveining eller en markedsbasert prisstrategi om å tilby lavpris-løsninger, men derimot et lovfestet krav som gjelder alle autoriserte regnskapsførere som fører regnskap i næring. Regnskapsføreren må derfor ha regnskapssystemer og interne kontrollaktiviteter for å kunne sette seg inn i oppdragsgiverens innkjøpssystem for å kartlegge evt. feilkjøp eller unødvendig kjøp. Leverandørene bør også identifiseres og kvalitetssikres, for å påse at oppdragsgiver oppnår gode betingelser og kvalitet, leveringsdyktighet, service og pris som forventet.

I tillegg bør regnskapsføreren ha innsikt i oppdragsgiver mottakssystem for kontroll av riktig mengde, kvalitet og at varelagerbeholdningen avstemmes og bokføres korrekt, både løpende og etter frister for pliktig regnskapsrapportering (Kristoffersen, 2014).

METODE

3.1 Hva er metode

3.1.1. Kvalitative og kvantitative metoder

Jacobsen (2015), definerer **metode** som:

De teknikker som anvendes for å tilegne seg kunnskap om virkeligheten.

To hovedteknikker benyttes i metodelæren: kvalitative og kvantitative metoder.

Enkelthet sagt kan vi si at kvantitative data lar seg kvantifisere i målbare størrelser – altså at de er et tallmateriale som kan brukes til å beregne analyser som regresjoner og måleparametere for å finne sammenhenger i datasettet. Kvantitative datasett blir bedre desto større datamaterialet er. Ved få respondenter vil det derfor være risiko for ekstremverdier og skjevhet i datamaterialet, og følgelig øker risikoen for at funnene blir mindre pålitelige. Kvantitative data vil derfor være *ekstensiv* – ved at de er utbredt over et stort antall respondenter, for å styrke metoden og undersøkelsens pålitelighet (Jacobsen, 2015).

Kvalitative data lar seg derimot ofte ikke kvantifisere, men de kjennetegnes av kvalitet i informasjonen som gis av de enkelte respondentene. Vi får altså en mye dypere innsikt i de enkelte respondentene, men derimot mindre anledning til å trekke konklusjoner om en større populasjon. I motsetning til kvantitative data som er *ekstensiv*, er kvalitative data *intensiv*. I stedet for å gå utover i bredden går vi dypere inn i de enkelte respondentene. Kvalitative metoder vil derfor ha flere åpne spørsmål og flere variabler på få respondenter, i motsetning til kvantitative data som vil ha færre variabler, men et større antall respondenter (Jacobsen, 2015).

3.1.2. Deduksjon og induksjon

Målet med metoden og undersøkelsen, er å kunne fremstille et resultat som gjør det mulig å kunne si noe om virkeligheten, jf. Jacobsens definisjon av metode. To hovedmåter for å trekke logiske slutninger (konklusjoner) er aktuelle: deduksjon og induksjon.

Ved deduksjon og deduktive studier, bruker vi det teorigrunnlaget vi har og forsøker å si noe om et konkret område. I deduktive studier har vi mye forhåndskunnskap, og vi forsøker å bruke denne kunnskapen til å danne oss hypoteser og teste disse på en konkret empiri. Ved induksjon

derimot bruker vi observasjoner og erfaringer (empiri), og forsøker å trekke slutninger mot det generelle (teori) (Jacobsen, 2015). Induksjon er vanlig for erfaringsvitenskapene som fysikk, kjemi, biologi og andre naturvitenskaper som bygger på sanseerfaringer, men er i mindre grad benyttet i humanistiske vitenskaper som fokuserer mer på samfunnsvitenskap og -kultur i et mye større populasjonsperspektiv (Tranøy, 2021).

(selvlagd modell i Microsoft Word)

Kristoffersen (2021) viser til to typer regnskapsteori i vitenskapelig metode. *Deskriptiv regnskapsteori* er hvordan den enkelte regnskapsrapporteringen i praksis og danner grunnlaget for utviklingen av generelle regnskapsprinsipper, dette er induksjon. *Normativ regnskapsteori* derimot, tar utgangspunkt i brukerbehovene og den overordnede målsettingen og forsøker å formulere regnskapsmodeller og prinsipper rettet mot praksis basert på disse overordnede behovene og målsettingene hos interessentene, dette er deduksjon.

3.2. Innsamling av data

3.2.1. Fra teori til praksis

Rent teoretisk kan *intern kontroll* oppleves som et abstrakt begrep, men praktisk intern kontroll skjer i regnskapsførerforetak og i regnskapsavdelinger daglig. Vi har derfor i denne oppgaven ønsket å belyse relevant teori knyttet til intern kontroll som et teoretisk begrep, for deretter å anvende denne teorien for å se på hvordan internkontrollen skjer i praksis for å kunne sammenligne disse.

Problemstillingen har blitt belyst med en deduktiv tilnærming. Vi har lite konkret empiri om spesifikke forhold som kan belyse problemstillingen. Derimot har vi god tilgang på tilgjengelig teori om intern kontroll som fenomen, og her har Trond Kristoffersens (2014) bok «Virksomhetsstyring og regnskapsorganisering» vært til stor nytte.

Det følger av problemstillingens avgrensning at vi ønsker å belyse hvordan det teoretiske rammeverket vi har, kan benyttes til å si noe om hvordan praktiske problemstillinger på salgsområdet knyttet til intern kontroll kan håndteres. Det har derfor vært ønskelig for oss å innhente informasjon fra ulike regnskapsførerforetak om hvordan de arbeider med intern kontroll for å sikre regnskapets kvalitetskrav og etterlevelse av lover og regler.

3.2.2. Spørreundersøkelse

Fordi vi ønsket å se på hvordan intern kontroll skjer i praksis valgte vi å formulere fire spørsmål, som vi sendte ut på mail med en link en web-basert spørreundersøkelse i Google Skjemaer. Vi sendte ut mail til tre av de største foretakene i Trondheimsregionen den 21.02.2023, men etter fortsatt ingen svar sendte vi ut en ny mail til ytterligere fire andre av de største foretakene i regionen den 23.02.2023. Spørsmålene vi formulerte var **kvalitative spørsmål** med mulighet for å skrive så langt respondenten selv ønsket. De var som følger:

Spørsmål 1

Hvordan gjennomfører dere transaksjonskontroller; for å vurdere gyldigheten av transaksjonen og for å sikre løpende avstemminger ovenfor kundene. Er det kun oppdragsansvarlig som gjør det, eller er det flere ulike personer som kontrollerer posteringene?

Spørsmål 2

Gir dere råd til kundene om hvordan de kan forebygge misligheter, som lagertyveri og nasking fra ansatte, som for eksempel å sikre lagertilgangen, dobbeltkontroll av pakkelister, adgangskontroller og opplæring /holdningsarbeid? I så fall; har du noen eksempler på hvilke råd dere kan gi og hvilke punkter dere legger større vekt på?

Spørsmål 3

Hvilke kontrolltiltak benyttes for å sikre at alt av salg i kundens virksomhet blir fakturert på rett måte (fullstendighet)? Ev. har kundene ulike faktureringsrutiner hvor dere bistår med ulike tjenester og bistand vedrørende kontrolltiltakene, kan du gjerne fortelle litt om det også.

Spørsmål 4

Har du noen flere momenter du ønsker å trekke frem i forbindelse med internkontroll på salgsområdet?

Siden intern kontroll er et tema som er gjennomført internt av styre, ledelse og ansatte med fokus på flere ulike interne målsettinger (Kristoffersen, 2014), antok vi at respondentene ikke

uten videre kom til å dele mye relevant informasjon. Basert på de spørsmålene vi hadde formulert, betraktet vi innholdet som sensitivt. Dette fordi de omhandlet bedriftens interne rutiner for etterlevelse av lover og regler knyttet til transaksjonskontroller (spørsmål 1), samt at spørsmål 2 og 3 er direkte knyttet opp mot kundeservicen og verdien av regnskapstjenesten som regnskapsførerforetakene gir sine kunder. Det er plausibelt å anta at respondentene ikke ønsker å utgi følsom informasjon som kan antyde at de ikke etterlever lover og regler eller at de har en dårligere regnskapstjeneste sett opp mot prisnivå og konkurrentenes tilbud. I tillegg er antallet respondenter ikke særlig høyt, i og med at vi sendte ut spørreundersøkelsen kun til store aktører i Trondheimsregionen, og informerte også respondentene om dette på mail. Få respondenter er i seg selv en risiko for at respondentene opplever større fare for å bli identifisert (Jacobsen, 2015) og vi spesifiserte derfor tydelig i mailen at spørreundersøkelsen var anonym. Anonymitet vil være avgjørende for å kunne få pålitelige svar, men selv om vi påpekte dette og spørreundersøkelsen gikk anonymt via en lenke til Google Skjemaer, kan vi ikke være sikre på at den informasjonen som er gitt er pålitelig. I tillegg kan vi reise spørsmål knyttet til dataens fullstendighet: Fordi vi har ingen anledning til å validere de svarene vi får, noe som gir respondentene anledning til å manipulere dem ved å fremstå bedre enn de faktisk er, ved å gi falsk positiv informasjon og å utelate negativ informasjon.

En styrke derimot ved web-baserte spørreskjemaer er at de er arbeidsbesparende og at svarene kan skje asynkron (Jacobsen, 2015), og vi antok at dette var viktige variabler som kunne påvirke frafall og svarprosent. Dette særlig fordi spørreundersøkelsene ble sendt ut i februar; samtidig som mange regnskapsførerforetak har en stor arbeidsbelastning på grunn av årsoppgjørperioden. Vi ønsket å redusere eventuelt frafall som følge av at i utgangspunktet interesserte respondenten ikke hadde kapasitet til å sette seg inn i undersøkelsen. En tredje fordel med web-baserte spørreskjemaer er at de kan være komplekse med ulike spor og algoritmer som viser relevante spørsmål, men denne fordelene er derimot mest fremtreden ved kvantitative spørreundersøkelser (Jacobsen, 2015), og vi benyttet oss i stedet av kvalitative åpne spørsmål mot få respondenter. Vi mistenkte derfor at spørsmålene ikke var godt nok tilpasset til å kunne skille mellom respondentene, særlig dersom det var utbredt en generell oppfatning av hva som var «riktig» å svare, slik at økt antall respondenter ikke ville gi noe ytterligere interessant informasjon. Derfor, fordi vi ønsket å innhente informasjon fra respondenter hvor vi antok at liten arbeidsbelastning og enkelhet var viktige styrker for å øke svarprosenten, valgte vi en web-basert-spørreundersøkelse med få kvalitative spørsmål. Derimot, vårt valg av å vektlegge lav arbeidsbelastning og enkelthet ovenfor respondentene, sammen med anonymitet,

kan antas å være valg som går på bekostning av reliabiliteten og validiteten av de svarene vi får. I ettertid ser vi at intervju som metode sannsynligvis ville vært en bedre metode enn spørreundersøkelser for å belyse problemstillingen i denne oppgaven.

3.2.2. Dokumentundersøkelser

Fordi det har vært en utfordring for oss å samle inn primærdata om temaet, har vi vært nødt til å sette oss inn i sekundærdata for å kunne besvare problemstillingen. Dokumentundersøkelser er en slik datatype, og baserer seg på allerede innhentet informasjon av andre. Jacobsen (2015) viser til flere årsaker til at det kan være vanskelig å samle inn primærdata; som for eksempel når vi mangler tilgang til kildene. Spørreundersøkelsen rettet seg mot personer internt i regnskapsførerforetak. Forfatterne av denne bacheloroppgaven er alle eksterne, og har ikke tilgang til respondentene slik vi ville hatt dersom vi var interne i foretakene og kunne både rent praktisk undersøke de interne rutinene selv, men også hatt bedre mulighet til å bygge en tillitt med respondentene. Dette ville styrket påliteligheten av innhentet primærdata, særlig ved følsomme temaer, fordi vi ville hatt bedre forutsetninger og et utgangspunkt til å stille bedre metodiske spørsmål samt en sterkere tillitten mellom oss som intervjuere og respondentene.

En annen utfordring Jacobsen (2015) nevner er at det kan hende at respondentene ikke har tillatelse til å dele informasjonen. Fordi vi ikke kjenner til eierstrukturen og de interne retningslinjene i de ulike foretakene, kan vi ikke vite om frafall skyldes at de respondentene vi sendte ut spørreskjemaet til unngår å svare fordi de er usikre på om de har anledning til å gi ut informasjon. Fordi arbeidet med intern kontroll er i mange tilfeller en bedriftsintern informasjon, som bedriftene kan ønske å holde hemmelig, er det plausibelt å anta at respondentene kan ha latt være å svare på spørsmålene i frykt for å avsløre en intern praksis som kan være gjenstand for kritikk i vår bacheloroppgave, eller at de av lojalitetsplikten sin ikke ønsker å diskutere intern informasjon med eksterne aktører på generelt grunnlag.

Sekundærdata er derimot ofte innhentet til andre formål og problemstillinger enn den vi ønsker å undersøke, og dataen kan derfor gi informasjon som ikke svarer godt nok på vår problemstilling. I tillegg er ofte dataene allerede bearbeidet, noe som gjør at nyttig informasjon kan komme bort underveis, samt at den som publiserer dataene da kan bevisst unnlate viktig informasjon for å selv fremstå i et bedre lys. Allerede bearbeidet data er ikke «spontan», den er bearbeidet (Jacobsen, 2015). Siden intern kontroll kan teoretisk oppfattes som et abstrakt

begrep, kan vi derfor mistenke at empirien som ligger til grunn for sekundærdataen er bearbeidet. Dette vil i så fall bety at dataen som presenteres ikke lenger representerer den faktiske praktiske internkontrollen, fordi så mange teoretiske føringer har medført at relevant empiri som strider mot teorien, er manipulert for å være bedre harmonisert med det teoretiske rammeverket. Det følger av det etiske rammeverket for regnskapsførere, som nevnt i teoridelen, at integritet, lojalitet og overholdelse av regler er noen av flere aspekter nødvendig for å sikre god intern kontroll i et regnskapsførerforetak. Det er også lovfestet i regnskapsførerlovens § 3-3 krav om at statsautoriserte regnskapsførere skal være skikket, herunder ikke utvist atferd som gir grunn til å anta at vedkommende ikke kan utøve yrket på forsvarlig måte (jf. § 3-3 første ledd bokstav d). Gjennom det etiske rammeverket og kravet om skikkethet pålegges derfor regnskapsførere et lovfestet, samt et moralsk og etisk ansvar, om å etterstrebe at den praktiske internkontrollen er i tråd med det teoretiske rammeverket. Regnskap Norge arbeider aktivt for å sikre at sine medlemsbedrifter opprettholder godt nok kvalitetsarbeid for å sikre bransjens integritet, og oppnevner årlig et kvalitetskontrollutvalg som påser at medlemsbedriftene overholder regelverket. Kvalitetskontrollutvalget publiserer årlige årsrapporter («Virksomhetsrapport»), og rapportene i PDF-filformat for årene 2014 tom. 2021 er tilgjengelige fra Regnskaps Norges nettside (Regnskap Norge, 2023c). Det gjennomføres kontroller og etterkontroller med plan som godkjennes av Finanstilsynet, og utvelgelsen av kontrollobjektene skjer tilfeldig, men minst hvert syvende år. Funnene viser at det er mange foretak som har for dårlig intern kontroll (Tvetter et al., 2021).

3.2.3. Bruk av sekundærlitteratur

I mangel på informasjon fra primærkilder, var vi nødt til å innhente sekundærlitteratur i et forsøk på å belyse problemstillingen og den praktiske utøvelsen av intern kontroll. Fordi oppgaven ser på etterlevelsen av norske regnskapsregler ønsket vi norske forskningsresultater. Vi benyttet oss av NTNU Open, med søketerm «intern kontroll regnskap» med avgrensning mot fakultet for økonomi, dette gav 362 treff og etter utsiling valgte vi å benytte oss av litteratur fra 2 tidligere masteroppgaver publisert gjennom NTNU. Dette er masteroppgaven til Misund og Aune (2022) og masteroppgaven til Leirvik og Vangen (2006). I tillegg fant vi en masteroppgave fra Universitetet i Stavanger (Tveit, 2015) som vi benyttet oss av. I tillegg har særlig litteraturen fra vår veileder Trond Kristoffersen kommet meget godt til nytte, samt informasjon fra offentlige kilder (nettsider) og Regnskap Norge.

DRØFTING

4.1. Regnskapets kvalitetskrav

I teorikapittelet trakk vi fram ulike interessenter av regnskapet, og de ulike behovene disse hadde til ulik informasjon – både historisk og prognostisk, med blant annet vurderingsregler knyttet til fullstendighet og pålitelighet av historiske data og beste estimat for prognostiske vurderinger. Av utredningen i 1995 i forbindelse med nåværende regnskapslov (NOU 1995:30, s. 22) presiseres det at det legges flere kvalitetskrav til grunn for regnskapsinformasjonen, som relevans, pålitelighet, sammenlignbarhet og forståelighet – og at disse grunnleggende regnskapsprinsippene og målsettingen med kvalitetskravene utledes av hovedformålet regnskapet skal tjene: å gi regnskapsbrukerne beslutningsnyttig informasjon – for en investor kan dette gi beslutningsnyttig informasjon til å estimerte fremtidig kontantstrøm for å vurdere lønnsomhet og evt. risikovillighet og ønske om å investere, mens for samfunnet og skattemyndighetene gir regnskapet informasjon om hvilken skatt selskapet skal betale gitt gjeldende skatteregler. For banker og kreditorer gir regnskapet en indikasjon på selskapets evne til å betjene sin kreditt, og på motsatt side gir et regnskap som oppfyller kvalitetskravene bedre forutsetninger for å kunne innhente risikovillig kapital fordi kreditorene betrakter regnskapsinformasjonen som pålitelig. En «ulempe» ved økt kvalitet på regnskapsinformasjon er derimot at kostnaden av den økte nytten kan være stor, men vi har valgt å sette *ulempe* i hermetegn; fordi det er ikke sikkert ulempen i seg selv er en ulempe, tvert imot kan gevinsten ved å styrke kvaliteten av regnskapsinformasjonen overstige kostnaden. Kvalitetskravene reiser altså en *kost-nyttevurdering* for regnskapsbrukeren. Kristoffersen (2019, s. 233) skriver:

Plikten til å gi opplysninger er en avveining mellom informasjonenes nytte for brukeren og kostnaden ved å fremskaffe den.

Kost-nytte-vurderinger er ikke den eneste begrensningen som angår kvalitetskravene, også *vesentligheten* av den informasjonen som gis er av betydning. Tveit (2015) refererer til Kvifte og Johnsen (2008) i sin masteroppgave, som påpeker denne vesentlighetsbegrensningen. Å betrakte kost/nytte-vurderinger og vesentlighetsvurderinger som separate elementer kan intuitivt se galt ut – fordi ved lav vesentlighet er det rimelig å anta at nytten av informasjonen også er mindre vesentlig, slik at en lav vesentlighet også reduserer nytten i et kost/nytte-perspektiv. Derimot er det ikke like intuitivt at en lav vesentlighet reduserer kostnaden i det samme kost-nytte-perspektivet – og i så fall kan vi anta at kost/nytte-betraktningene beveger

seg mot at kostnaden ikke reflekterer nytten dersom vesentligheten av regnskapsinformasjonen er liten. Derimot kan det være lurt å spørre oss hvem som skal vurdere hva som er vesentlig informasjon og ikke – fordi som belyst, så har ulike regnskapsbrukere behov for ulik informasjon tilpasset deres relasjon til virksomheten. I utredningen til dagens regnskapslov (NOU 1995:30, s. 163) er også kost/nytte-betraktninger vurdert, og for små foretak (jf. rskl. § 1-6) er det derfor gitt en del forenklende regler – og det påpekes at dette er både av hensynet til små norske foretaks konkurransesituasjon mot utlandet og alminnelige kost/nytte-betraktninger. Derimot påpekes det at dersom kostnaden ved å fremskaffe opplysningen er liten, fremstår det unødvendig å komplisere lovteksten med unntaksregler. I tillegg at opplysninger som for store foretak vil fremstå kostbare å frembringe, vil i mange tilfeller ikke være det i små foretak fordi omfanget av virksomheten er såpass lite. Av de betraktninger regnskapslovsutvalget har gjort i NOU 1995:30 kan det derfor skildres en sammenheng mellom kost/nytte-vurdering og vesentlighetsvurderinger – men at forenklingene likevel ikke er gitt for å virke innskrenkende på regnskapets kvalitet for små foretak; og dermed at kostnaden i en kost/nytte-vurdering skal være betraktelig større enn nytten for at forenklinger eller utelatelse av informasjonen kan skje.

Gjennom arbeidet med bacheloroppgaven har vi reflektert rundt denne problemstillingen som reises når en oppdragstakende regnskapsførerbedrift påtar seg regnskapsansvaret for en oppdragsgiver som klassifiseres som et lite foretak etter regnskapslovens § 1-6: Hva skjer når spesifikasjonskrav og informasjon må innhentes, men blir ytterligere komplisert og kostnadskrevende når regnskapsføreren, som er kjent med spesifikasjonsreglene, må innhente denne informasjonen fra kunden som på sin side ikke er kjent med disse spesifikasjonskravene? Vi antar at dette kan medføre økt medgått tid til å etterspørre dokumentasjon og veiledning av kunden om regnskapsregler, som kunden på sin side ikke opplever som særlig nyttig fordi kommunikasjonsutviklingen ikke bærer preg av økonomisk rådgivning som er interessant for virksomheten, men snarere at to ulike behov kolliderer. Dette kan antas å skje ved at regnskapsføreren etterspør informasjon og fakturerer timepris for dette, uten at kunden opplever å få noe verdi igjen for dette; fordi kunden ikke er kjent med nødvendigheten av den medgåtte tiden eller hvordan han eller hun kan bidra til å redusere kostnaden ved å effektivisere informasjonsutvekslingen. Fordi vi ikke har gode primærkilder er denne antakelsen vanskelig å belyse, men masteroppgaven fra Misund og Aune (2022) har trukket frem flere temaer og resultater knyttet til digitalisering i regnskapsbransjen som bidratt til å belyse disse antakelsene. Et gjennomgående trekk er at regnskapsføreren går mot å bli en regnskapsrådgiver, og at

velfungerende regnskapssystemer med integreringer mot kundenes datasystemer ser ut til å muliggjøre bedre kommunikasjon og informasjonsflyt mellom regnskapsfører og oppdragsgiver. Samtidig også at kunstig intelligens (KI) ser ut til å kunne automatisere flere arbeidsoppgaver som vil frigjøre tid for regnskapsføreren til å helle yte økonomisk rådgivning ut mot kundene. Resultatene fra Misund og Aune peker på at det tidligere var større fokus på å produsere regnskapet, men at trenden nå er økt rådgivning og krav om myke ferdigheter, som kommunikasjon- og formidlingsferdigheter, hos regnskapsførere. Oppgaven trekker også frem Brønn (2007) som peker at 4 faktorer; 1) tillitt og åpenhet, 2) tilfredstillelse med hva partene får ut av hverandre, 3) forpliktelse til jobben som gjøres og 4) gjensidig påvirkning av hverandres arbeid er faktorer som bidrar til å oppholde effektive kunderelasjoner, og at kontinuerlig kommunikasjon av forventninger til hverandre er nødvendig for å opprettholde en god relasjon.

Velfungerende datasystemer ser derfor ut til å være en viktig del i et regnskapsførerforetak, både for å forenkle regnskapsprosessene for regnskapsføreren, men også for å ha bedre integrasjoner ut mot kundene som muliggjør mer effektiv informasjonsflyt. Disse aspektene flyter nok over i hverandre gjennom at korrekt, pålitelig og fullstendig informasjon som systemet bidrar med å fremskaffe, også forenkler arbeidet til regnskapsføreren og reduserer bruken av medgått tid til å etterspørre informasjon. Å etablere slike rutiner og systemer for å sikre kontroll av utgifts- og inntektstransaksjoner som skjer kalles *transaksjonskontroller*, og er et sentralt element i regnskapsførerforetakets internkontroll (Direktoratet for forvaltning og økonomistyring, 2023).

4.2. Transaksjonskontroller

Dagens bokføringslov fra 2004 med tilhørende forskrift om bokføring definerer *pliktig regnskapsrapportering* med noen grunnleggende krav: opplysningen skal være historiske, til eksterne parter, i skriftlig form til fastsatt tidspunkt, med et forhåndsdefinert innhold og fastsatt i eller med hjemmel i lov (bkfl. § 3). Det følger videre av bkfl. § 7 første ledd at den bokføringspliktige skal bokføre alle opplysninger som er nødvendige for å kunne utarbeide spesifikasjoner av pliktig regnskapsrapportering, dette gjelder for flere regnskapsrapporter, jf. bkfl. § 5. Kravene til spesifikasjon i regnskapet er i mange tilfeller svært omfattende, samtidig reises flere bokføringsprinsipper som fullstendighet, nøyaktighet og ajourhold mfl. (bkfl. § 4), og fordi den regnskapspliktige er bokføringspliktig etter bokføringsloven (jf. bkfl. § 2 første

ledd) påleggs den regnskapspliktige et kontinuerlig og ofte omfattende arbeid med å oppfylle regnskapets lovpålagte krav. En viktig del av internkontrollen når det gjelder å sikre etterlevelse av dette er å ha gode transaksjonskontroller, og det forutsetter at virksomheten fører kontroll med systemløsningene, at dataene sikres mot uautoriserte endringer og at det gjennomføres avstemminger og etterkontroller i flere deler av transaksjonskjeden (Direktoratet for forvaltning og økonomistyring, 2023).

På en annen side er det viktig å tenke på at kontroller, avstemminger og etterkontroller innebærer merarbeid og merkostnader, og i tilfeller hvor vi kan både dobbelt- og trippelkontrollere uten å være helt sikre på at informasjonen er korrekt, kan det tenkes at det alltid vil ligge en implisitt forventning om at usikkerhet skal undersøkes ytterligere. Et spørsmål vi kan stille oss da er når er usikkerheten såpass stor, eller liten, at vi kan med sikkerhet gå god for regnskapsinformasjonen, eller at vi burde undersøke mer? Og hvordan skal vi håndtere denne usikkerheten når vi ikke har kapasitet til å være helt sikre – skal vi undersøke enda mer til en enda større kostnad for å oppdage at kontrolltiltakene gjelder uvesentlig informasjon? I tillegg til helt generelle kontrolltiltak som bandt annet fysiske kontroller og arbeidsdeling kan det tenkes at de enkelte transaksjonskontrollene som avstemminger og verifiseringer av konkrete spesifikasjoner og regnskapskontorer kan bli så omfattende at internkontrollen blir en stor kostnadsdriver.

Kristoffersen (2014) nevner frem flere ulike typer transaksjonskontroller, herunder godkjenning og tilgangskontroller, verifisering, fysisk kontroll, kontroll av faste data, avstemminger og lederovervåking. På salgsområdet, for regnskapsrapportering av salgsinntekter, er det kravene om fullstendighet og korrekt periodisering de viktigste for å sikre kvaliteten og påliteligheten av regnskapsinformasjonen. Kristoffersen viser til at *godkjenning* av transaksjoner skal verifisere at transaksjonen har skjedd til virkelige hendelser og at den kan dokumenteres, og i et regnskapsførerforetak må derfor regnskapsføreren ha fullstendig dokumentasjon som oppfyller disse kravene.

Å *verifisere* er en transaksjonskontroll i seg selv ifølge Kristoffersen, og kan gjennomføres ved å sammenligne enheter med hverandre eller med interne retningslinjer. En spennende problemstilling hadde vært å undersøke hvorvidt ulike regnskapsførerforetak foretar transaksjonskontroller for å sammenligne om de først og fremst tilfredsstiller minimumskravene til spesifikasjonene, men også hvorvidt de har et regnskapssystem, interne kontrollrutiner og informasjonsbehandling som samler opp informasjon ut over

minimumskravene, noe som kan tenkes å gi litt slingringsmonn for å være sikrere på egen etterlevelse av regler, lovkrav og gode internkontrollrutiner. Av spørreundersøkelsen forsøkte vi derfor å formulere et spørsmål som skulle omfavne dette, men vi fikk kun ett anonymt svar, hvor respondenten svarer at flere ulike personer foretar transaksjonskontroller. For å verifisere og for å undersøke svaret hadde det vært interessant å finne ut mer om arbeidsfordelingen hos respondenten, men som diskutert var en svakhet ved spørreundersøkelsen at den var anonym og ikke gav mulighet til dette.

Gjennom en tidligere masteroppgave av Leirvik og Vangen (2006) har de gjennom kvalitative undersøkelser gjennom intervjuer med daglige ledere og styreledere i både privat og offentlig sektor sett på hvordan holdningene er til pliktig regnskapsrapportering. Leirvik og Vangen finner at nesten ingen av respondentene mente at rapporteringen var et viktig aspekt ved regnskapet, og at respondentene opplever rapportering iht. minimumskravene som godt dekkende for hva de anser som relevant informasjon. Derimot, trekker Leirvik og Vangen frem egne betraktninger knyttet til sine resultater om at i dårligere perioder blir det mer fokus på intern kontroll, med fokus på høyere grad av rapportering og tettere intern oppfølging. I tillegg finner de at i offentlige virksomheter blir det i større grad reflektert over sammenhengen mellom eget samfunnsmessig bidrag og rapportering.

Derimot, selv om det er bevissthet omkring eget samfunnsansvar internt i bedriften, er det lite fokus på at dette skal reflekteres gjennom regnskapsrapporteringen (Leirvik og Vangen, 2006). Av disse funnene kan vi spørre oss hvordan regnskapsførerforetakene koordinerer sin internkontroll og behov for spesifikasjoner, når kundene selv ikke nødvendigvis opplever noe nytte av regnskapsspesifikasjonene. Som diskutert er det ikke kun oppdragsgiver selv som er bruker av regnskapsinformasjonen, myndighetene og samfunnet er også viktige aktører, og det styrker antagelsen om ulik interesse for ulike regnskapsdata når vi ser at samfunnet pålegger aktørene en spesifisering de selv ikke betrakter som nyttig.

På en annen side kan de se ut som om regnskapsføreren selv står i en mellomposisjon mellom både myndighetenes krav og egen kunde (oppdragsgiver). Regnskapsføreren som er innforstått med begge aktørenes interesser og informasjonsbehov, må derfor koordinere en egen internkontroll som legger til rette for å tilfredsstille disse interessene og det innebærer å ha en kommunikasjon med kunden som legger til rette for å innhente den informasjonen myndighetene ønsker. Som Brønn (2007) påpekte, at blant annet tilfredstillelse med hva partene får ut av hverandre er viktig for en god relasjon, kan det sees i sammenheng med at

regnskapsføreren bør sørge for at kunden er kjent med regnskapsrapporteringsreglene som gjelder og sikre at egne systemer legger til rette for å tilrettelegge slik at kunden kan gjennom integrerte IT-systemer og kommunikasjon med regnskapsføreren skape god informasjonsflyt. Regnskapsføreren på sin side må ha internkontrollrutiner som overvåker at regnskapsdataen som innhentes er i tråd med reglene, og varsle kunden dersom noe mangler.

4.3. Samarbeid med oppdragsgivers ledelse

Det følger av aksjeloven at *forvaltningen av selskapet hører under styret*. Herunder at styret skal sørge for forsvarlig organisering, fastsette planer, holde seg orientert om selskapets økonomi, sikre betryggende kontroll av regnskap, formue og virksomhet samt iverksette undersøkelser ved behov, jf. aksjeloven (asl.) § 6-12 første til fjerde ledd. Derimot kan det ofte være omfattende for styret å følge med vanlig dagligdrift av virksomheten, og styret kan da velge en daglig leder av selskapet som står for den daglige ledelsen og følger pålegg fra styret. Daglig leder skal videre sørge for at selskapets regnskap er i samsvar med lov og forskrift (jf. asl. § 6-14 første, andre og fjerde ledd). Mange daglige ledere har ikke tilstrekkelig regnskapskompetanse til å etterleve regnskaps- og bokføringslovverket, og samarbeid med sin regnskapsfører er derfor nødvendig for å sikre etterlevelsen.

Leirvik og Vangen (2006) har gjennom sin kvalitative studie på daglige leders forhold til regnskapet trukket frem flere momenter som reiser i relasjonen med egen regnskapsfører. Det trekkes frem at flere daglige ledere opplever egen rolle som en overordnet kontrollmekanisme og bidrar med dybdekunnskap som er viktig for regnskapsføreren for å kunne fremskaffe korrekt informasjon. Flere av respondentene sier at de lar regnskapsføreren gjøre jobben sin – og det kan fremstå som om det pålegges regnskapsføreren et ansvar å vite hva som mangler og hva som inngår i pliktig regnskapsrapportering og bokføringsspesifikasjoner. Det virker dog plausibelt å anta at det foreligger en slik implisitt forventning fordi det er regnskapsføreren som innehar den regnskapsmessige kompetansen. Derimot viser resultatene fra Leirvik og Vangen (2006) at det kan tyde på at flere daglige ledere tar for lett på det arbeidet som legges til grunn for regnskapet.

Sett opp mot flere kontrolltiltak som Kristoffersen (2014) nevner; blant annet å verifisere fullstendighet og gyldighet av en transaksjon, kan det tenkes at resultatet indikerer en utfordring for regnskapsføreren. Dette kan tenkes å gjelde dersom daglig leder eller ansatt med ansvar for

dokumentering av en transaksjon tar for lett på de kravene som stilles til bokførings-spesifikasjon for den aktuelle posteringen, og at regnskapsføreren derfor må arbeide mer systematisk med internkontroll for å sikre at slike feil blir oppdaget.

Daglig leder bør sammen med regnskapsføreren finne gode rutiner for hvordan kvaliteten av denne informasjonen kan sikres. Regnskapsføreren kjenner til lovreglene og de kravene som stilles, samt har kompetanse til å skjønnsmessig vurdere behov for mer informasjon for å sikre at regnskapet viser et rettvise bilde og oppfyller kvalitetskravene. Denne kompetansen er det ikke sikkert at daglig leder har – og det er derfor regnskapsførerens ansvar å sikre ivaretagelsen av disse punktene gjennom å informere oppdragsgiveren dersom det er mangler eller er behov for mer informasjon.

Regnskapsbyrået View Ledger nevner fire tiltak som forenkler samarbeidet mellom regnskapsfører og oppdragsgiver; 1) å få lagt bilagene inn i regnskapssystemet, 2) å legge inn kommentarer ved avvik, 3) at daglig leder sørger for å involvere regnskapsføreren inn i selskapets forretningsprosesser og 4) at oppdragsgiver sørger for å ha god integrering av økonomisystemer internt i egen virksomhet som gjør dataene også tilgjengelige for regnskapsføreren (View Ledger, 2023). Omgivelser og virksomheter endres over tid, og kontrolltiltak som tidligere var hensiktsmessig kan bli utdaterte, og det må derfor løpende skje vurdering av risiko og kontrollsystemet (Kristoffersen, 2014). Gjennom punkt 3), å involvere regnskapsføreren inn i oppdragsgivers virksomhet kan det antas at dette vil gjøre regnskapsføreren bedre i stand til å evaluere egne kontrolltiltak ovenfor kunden. Dersom kunden ikke velger å involvere regnskapsføreren, bør i så fall regnskapsføreren være bevisst på behovet for oppdaterte kontrolltiltak for å sikre tilstrekkelig intern kontroll, og følgelig ta initiativ til å bli involvert.

Kristoffersen (2014) trekker frem at løpende oppfølgingsaktiviteter kan avdekke for eksempel forhold som høye varekostnader og unødvendig mye svinn og oppdage store tap på fordringer på grunn av svikt i rutiner knyttet til kredittgivning og oppfølging av innbetalinger, og slike momenter bør i så fall fremheves av regnskapsfører ovenfor oppdragsgiver for å bevisstgjøre han eller henne verdien av regnskapsrådgivingen. Dette kan jo igjen bidrar til å styrke en av faktorene Brønn (2007) trekker frem som nødvendig for en god relasjon; nemlig tilfredstillelse med hva partene får ut av hverandre. Som resultat av dette vil internkontrollen hos regnskapsfører forenkles fordi kunden er mer observant og bevisst på å involvere regnskapsføreren og sikre dokumentasjon, nettopp fordi kunden ser verdien av tjenesten.

4.4. Forventninger fra samfunnet og regnskapsføreretikken

Myndighetene og samfunnet er viktige interessenter av regnskapet – nettopp fordi samfunnet har en samfunnsøkonomisk gevinst av virksomheter som driver verdiskapende næringsvirksomhet og som betaler skatt, mens myndighetene har behov for å fastsette skatter og avgifter på bakgrunn av korrekt regnskapsinformasjon. Regnskapet er et styringsverktøy for myndighetene fordi det forteller noe om hvordan ulike bedrifter, bransjer og næringer går i landet som helhet eller i geografiske områder og klynger. Men for å unngå at næringsdrivende svekker regnskapets kvalitetskrav i hensikt å oppnå egne fordeler har myndighetene fastsatt regler, prinsipper og normer for hva som er praksis. Her kan vi, som tidligere diskutert, trekke inn både normativ regnskapsteori; om hvordan regnskapet bør føres, og deskriptiv regnskapsteori; om hva som faktisk skjer. Myndighetene fastsettes ofte lover etter hva som skjer, men i hensikt å endre praksis mot hva man mener bør skje. Regler og retningslinjer endres stadig og nye kommer som følge av at det oppstår nye regnskapsmessige problemstillinger. Det følger blant annet av utredningen til norsk regnskapslov at (NOU 1995:30, s. 4) at:

et hovedmål for norsk regnskapslovgivning at den gir det mest mulig effektive bidrag til at norske regnskaper skal avspeile foretakenes reelle resultat og stilling etter sunne bedriftsøkonomiske prinsipper.

Det følger videre av utredningen at regnskapsinformasjonen skal være tilgjengelig, sammenlignbar og brukbar for alle relevante interessentene, og dette skal sikres gjennom ensartet prinsippbruk og noteforklaringer. Både regnskapsbrukerens, samfunnet og lovgivers behov skal hensyntas gjennom regnskapslovens regler (NOU 1995:30, s. 4 - 5).

Intern kontrollen i et regnskapsførerforetak vil derfor ikke kun dreie seg om å hensynta de momentene oppdragsgiver (kunden) opplever som viktige. Oppdragsansvarlig (autorisert regnskapsførerforetak og oppdragsansvarlig regnskapsfører) må også hensynta samfunnets interesse ved å etterleve lovverket. For å sikre etterlevelse kan det derfor være aktuelt å etablere flere ulike kontrollrutiner i regnskapsførervirksomheten, men også fokusere på regnskapsføreretikken som del av kontrollrutinene, for eksempel i opplæringsøyemed.

Stavanger Aftenblad skrev i 2011 at en regnskapsfører gjennom sin ansettelse hos et regnskapsførerforetak greide å underslå store summer ved å bokføre falske fakturaer i kundenes regnskap og remittere pengene direkte til eget kontonummer (Munkvik, 2011), og i 2020 ble en regnskapsfører dømt for å bevisst ha lagt til rette for å svindle NAV ved dokumentforfalskning

og opprettelse av fiktive arbeidsforhold (Nettavisen, 2020). Ved internettsøk ser det derimot ut som om det er sjeldent at det forekommer saker hvor regnskapsføreren har utført økonomisk kriminalitet. Men de få tilfellene som skjer kan antas å skade omdømmet til bransjen, og regnskapsføreren etiske kompass bør fremheves. Selv om det foreligger flere lovfestede regler, er det ikke en sannhet at de i praksis blir etterlevd som en fysisk lov kun fordi de er nedskrevet. For å sikre internkontroll i et regnskapsførerforetak kan det derfor antas at det er lurt å være bevisst på interne holdninger, og å sikre ivaretagelsen av flere av det etiske rammeverkets prinsipper; som integritet, profesjonalitet og overholdelse av regler. Kontrollrutiner for å forebygge og oppdage brudd på det juridiske regelverket og det etiske rammeverket kan være viktige for å sikre internkontrollen.

Kristoffersen (2014) nevner flere kontrolltiltak som kan være aktuelle for å sikre gyldigheten av transaksjonene som bokføres. Feil ved faktureringsrutinen kan blant annet bedres ved å sikre tilgangs- og behandlingskontroller i regnskapet, og at inngående og utgående pakksedler ved innkjøp og varesalg kan kontrolleres oppå mot fakturaen. Ved risiko for feil i behandlingen av inngående fakturaer kan relevante kontrolltiltak være å ha uavhengige kontroller av fakturaene mot mottak og bestilling, å avstemme kontoene og å sikre at kun originalfakturaer bokføres. Et gjennomgående trekk i de fleste kontrolltiltakene er å sikre en arbeidsdeling mellom de ulike kontrollene.

Moen og Havstein (2017) trekker frem mislighetstriangelet i sin litteratur, hvor de tre faktorene motivasjon, mulighet og rettferdiggjørelse kombinert øker sannsynligheten for misligheter, og de trekker videre inn Wolfe og Hermanssons (2004) forskning som trekker frem et fjerde aspekt: evne og dyktighet. Å sikre at flere personer kontrollerer regnskapsdataene kan derfor fremstå som et godt kontrolltiltak i egen internkontroll; både fordi dette reduserer muligheten for den enkelte å foreta misligheter, men også fordi vi bør anta at regnskapsførere har evne og dyktighet til å lettere kamuflere sine spor fordi de har den fagkunnskapen de har og at dobbeltkontroll derfor er nødvendig for å sikre betryggende internkontroll.

Det kan tenkes at de i små regnskapsførerforetak der kollegaene kjenner hverandre på kontoret og alle stoler på hverandre, ikke betrakter interne misligheter som noen risiko. Om dette er en naiv eller akseptabel løsning skal vi ikke diskutere, men kontrolltiltak som nevnt i forrige avsnitt er fortsatt aktuelle for å sikre betryggende internkontroll. Det er ikke regnskapsføreren selv som er den største risikoen; det er de eksterne svindlerne, og Cathrine Edwardsdal fra Gjensidige gjennom sitt innlegg i regnskap Norges nyhetsside påpeker at fakturabedrageri blir

mer og mer avansert og svindlerne blir mer utpekulerte. Dette forleder regnskapsføreren, gjennom at det er deres kunder som blir forsøkt svindlet, men at det er regnskapsføreren som bokfører bilagene som faktisk er den som blir lurt. Dette kan noen ganger medføre at regnskapsføreren blir erstatningspliktig ovenfor egne kunder dersom det er tatt inn begrensede avtaleklausuler i egen ansvarsforsinkringsavtale eller at regnskapsførerens praksis strider med det som er forutsatt i forsikringsavtalen (Edwardsdal, 2022). Så derfor, selv om man ikke mistenker egne ansatte internt å bedrive misligheter, fremstår den eksterne risikoen så stor at interne kontrollrutinene må etableres for å sikre betryggende intern kontroll og for å sikre egen virksomhet mot betydelige økonomiske tap ved erstatningsansvar.

4.5. Ansvarsfordeling mellom oppdragsgiver og regnskapsfører

Flere interne kontrollrutiner som ivaretar oppdragsgivers interesser på en forsvarlig måte, må foreligge før regnskapsføreren påtar seg oppdrag. I tillegg må det utformes en oppdragsavtale, og Regnskap Norge har fastsatt en mal for standard leveransevilkår for regnskapsføringsoppdrag (2008). Av disse standard leveransevilkårene følger det blant annet av nr. 5 at regnskapsbyrået skal oppklare tekniske feil ved bokføringen og feil som oppdages ved avstemminger, og at manglende dokumentasjon skal søkes oppklart. Av nr. 4 følger det at regnskapsbyrået er ansvarsfraskrevet dersom de har mottatt mangelfull dokumentasjon, med mindre regnskapsbyrået selv åpenbart måtte oppdage manglene. Det følger av vilkåret at det må defineres hva som antas å åpenbart måtte oppdages, og det ligger en forventning om at regnskapsbyrået har tilstrekkelig intern kontroll for å oppdage slike mangler.

Kristoffersen (2014) nevner kontroll av faste data som en kontrollmekanisme, ved at data som registreres en gang brukes flere ganger i ulike transaksjoner; og her ligger det et potensial for regnskapsforetaket å etablere rutiner som følger opp varslere regnskapssystemet kan gi dersom det er avvik i faste data. Å etablere et internt system for å registrere, loggføre og følge opp systemgenererte avvik kan antas å være lite krevende, det trengs bare et skjema for å loggføre og dokumentere oppfølgingen av de ulike avvikene. At regnskapssystemet gir feilmeldinger som derfor enkelt og lite tidkrevende kan følges opp, vil trolig gå under hva regnskapsføreren må antas å oppdage.

På en annen side; dersom oppdragsgiver derimot selv er kjent med at en av deres kunder har dårlig kredittverdighet, men ikke varslere regnskapsføreren, og som følgelig godkjenner en ordre

fra denne kunden, kan det derimot argumenteres for at kunden selv må ta denne kostnaden. Begge disse eksemplene er oppdiktete, men vi forsøker å diskutere hvordan vi kan tolke hva regnskapsføreren må «åpenbart antas å oppdage».

4.6. COSO

4.6.1. Kontrollmiljøet

Kontrollmiljøet er det som danner grunnlaget for det et skal kunne dannes gode kontrollrutiner som følges opp og fungerer på en god måte i selskapet. Arbeidet med internkontrollen starter altså før det lages rutiner og arbeidsbeskrivelser på det interne kontrollområdet. Det er essensielt med gode holdninger og rett innstilling hos de ansatte, og ikke minst at ledelsen i virksomheten fungerer som gode forbilder. Hvordan kan regnskapsførerforetaket lykkes i å oppnå nettopp dette? Med fokus på holdningsarbeid, både i det daglige, men også i ansettelsesprosesser og i forbindelse med inngåelse av nye oppdragsavtaler foretaket kunne styre seg inn på en ønsket retning når det gjelder å innarbeide gode holdninger og en kultur som støtter kontrollarbeidet (Kristoffersen, 2014). God kommunikasjon av ønsket adferd og rutiner er viktig både innad i bedriften, men også ut til kunden, for å sikre at kontrollmiljøet utgjør en del av dynamikken i hvert enkelt oppdrag og i samarbeid med kunden.

De aller første som må starte arbeidet med å danne et godt kontrollmiljø er ledelsen. Dette er et arbeid som skjer ovenfra og ned i virksomheten. Ettersom det også er styret og toppledelsen som sitter på det overordnede ansvaret når det gjelder intern kontroll, så må også arbeidet med å legge til rette for god internkontroll komme derfra (Olsen, 2010). Dette arbeidet kan for eksempel bestå i å kommunisere på en god måte ut til resten av virksomheten hva som forventes når det kommer til gode holdninger, men også at dette formaliseres gjennom etablering av strukturer og ansvarsområdet ut i virksomheten. Gjennom klare strukturer og rapporteringslinjer vil man både oppnå ansvarliggjøring, men også sikre i større grad at de ansatte vet hvor de skal henvende seg dersom det må meldes i fra om noe. I regnskapsførerforetak finnes det modeller og maler for føringer på dette området, men man står nokså fritt til å legge egne rutiner og å skape helt egne strukturer som fungerer for det enkelte foretaket. Det er derimot ikke uten grunn at noen rutiner får mer fotfeste enn andre – de fungerer jo ofte godt; men man bør også passe på at ikke gjeldende rutiner blir en hvilepute uten kontinuerlig gjennomgang og evaluering.

Det stilles krav til at det utnevnes en oppdragsansvarlig i hvert enkelt oppdrag (jf. regnskapsførerloven § 5-1). Dette kan også brukes som utgangspunkt for videre ansvarsfordeling og dannelsen av strukturer på det enkelte regnskapsoppdraget. Det kan for eksempel dreie seg om at alle som er delaktige i oppdraget rapporterer til den oppdragsansvarlige, og at det er den oppdragsansvarlige som tar seg av den siste kvalitetskontrollen og kommunikasjonen ut mot kunden. På denne måten skapes en struktur innad i det enkelte oppdraget. Videre kan den oppdragsansvarlige gjennomføre regelmessige stikkprøver i arbeidet som er gjort av andre på det gitte oppdraget. At disse kontrollene blir gjennomført er i stor grad avhengig av at det finnes definerte rutiner, og at det kommuniseres på en god måte fra ledelsen hvordan dette skal gjennomføres. Gjennom god ansvarsfordeling blir det ofte enklere å gjennomføre oppgaven på en effektiv og tilfredsstillende måte.

Et annet aspekt som er viktig i forbindelse med å skape et godt kontrollmiljø i virksomheten er at det ansettes personer som allerede innehar en del av de ønskede holdningene og verdiene som virksomheten har definert at de ønsker at skal gjenspeiles i det arbeidet som utføres i virksomheten (Kristoffersen, 2014). Dette kan i mange tilfeller dreie seg om holdninger som sitter dypt hos personer, og som derfor er vanskelig å endre. Man vil derfor tjene på å sile ut de personene som har holdninger og verdier som ikke passer inn i virksomheten. Dette kan eksempelvis dreie seg om at et regnskapsførerforetak, som gjerne er avhengig av personer som blant annet har en motivasjon om å holde seg innenfor lovens grenser i alle former, søker etter personer som har nettopp innehar en slik integritet i sitt rekrutteringsarbeid. Den samme måten å arbeide på kan overføres til arbeidet med å inngå nye oppdragsavtaler; ved at det ikke inngås avtaler med kunder som har vist eller viser adferd eller holdninger som skiller seg fra det som regnskapsforetaket ønsker å bli forbundet med.

4.6.2. Risikovurdering

I arbeidet med risikovurderinger må det kartlegges hvilke hendelser som kan oppstå og som gjør at virksomhetens måloppnåelse er truet. I forbindelse med regnskapsarbeid er det ulike ting som kan oppstå, både bevisste og ubevisste feil. Det vil være umulig å redusere denne risikoen til null, men alle tiltak som iverksettes med mål om å redusere risikoen vil være et steg i riktig retning (Olsen, 2010). Det kan antas at det er en fallende grensenytte og en økende marginalkostnad med økende kontrolltiltak – og ved et visst punkt vil kontrolltiltakene ha en

større negativ enn positiv innvirkning på foretaket fordi kostnadene ved ytterligere tiltak er store mens internkontrollen kun blir marginalt bedre.

Et regnskapsførerforetak er et godt eksempel på en type virksomhet der det vil være lav risikotoleranse, og dernest viktig at det er gjort gode vurderinger av den risikoen som foreligger slik at det i neste omgang kan iverksettes kontrolltiltak som skal redusere risikoen for feil mest mulig, samt at kontrolltiltakene er kostnadseffektive og målrettede. Det er gjennom dette arbeidet med å avdekke hvilken risiko som finnes for at feil oppstår, parallelt med arbeidet med å definere virksomhetens risikotoleranse, at grunnlaget for det videre arbeidet med å definere kontrolltiltak legges.

En viktig del av arbeidet med å kartlegge risikoen for at det begås feil, både bevisste og ubevisste, er å kartlegge hvilke forhold som øker risikoen for at feil skjer. Særlig i forbindelse med vurdering av risiko for at det begås misligheter må det undersøkes om det finnes forhold i virksomheten som enten direkte eller indirekte legger til rette for dette. Slike forhold kan for eksempel dreie seg om å undersøke i hvilken grad det er «lett» for de ansatte å gjennomføre misligheter, eksempelvis fordi det ikke finnes kontrolltiltak der slik handlinger oppdages, eller at én person sitter med ansvaret for flere oppgaver alene som til sammen gir mulighet til å begå misligheter uoppdaget (Kristoffersen, 2014). For eksempel at én ansatt sitter med ansvaret for og myndighet til å gjennomføre en banktransaksjon, bokføre denne og gjennomføre avstemming av den aktuelle kontoen. Noe annet som er viktig å avdekke i arbeidet med å vurdere risikoen for misligheter, er om det finnes holdninger i virksomheten som legger til rette for, eller fungerer som et slags press til å begå misligheter. Situasjoner der noen i virksomheten kan føle på slike holdninger kan være dersom man jobber som selger og mottar bonus basert på salg. Da kan vedkommende bli fristet til å oppjustere egne salgstall for å motta slik bonus. I tillegg kan det gi incentiver til å øke omsetningen gjennom mindre lønnsomme salg, noe som går på bekostning av den overordnede lønnsomheten. Intern kontroll altså ikke nødvendig kun for å sikre etterlevelse av lovverk og regler, men bedriftene kan også ha bedriftsøkonomiske gevinster gjennom å ha gode risikovurderinger og rutiner for å håndtere dem.

I risikovurderingsprosessen er det blant annet slike situasjoner som må fanges opp og beskrives, slik at man i neste omgang utformer kontrollaktivitetene i virksomheten på en slik måte at det i mindre grad er mulig å begå feil eller uønskete handlinger uten at det oppdages (Olsen, 2010).

4.6.3. Kontrollaktiviteter

Det er altså mange ulike risikofaktorer som må hensyntas i arbeidet med å utvikle kontrollaktiviteter. Dette arbeidet vil være veldig individuelt for hver enkelt virksomhet, og speiler den risikotoleransen som er definert i arbeidet med risikovurdering. I teorien kan det være lett å si at det må innføres kontroller på alle områder der det er definert en risiko som er uønsket i virksomheten. I en ideell verden vil man sette i gang kontrollaktiviteter i en slik utstrekning at man reduserer risikoen maksimalt. På den andre siden er det viktig at kontrollaktivitetene ikke blir for omstendelige og tungvinte å gjennomføre. I realiteten kan et for stort omfang av kontrollaktiviteter fungere som en byrde på det ansatte (Olsen, 2010). Dette er en situasjon man ønsker å unngå, og derfor må det gjøres en rangering av de risikofaktorene som ønskes redusert, slik at de prioriteres i riktig rekkefølge. Den vanskelige delen av dette arbeidet ligger altså ikke i å etablere mange nok kontrollaktiviteter, men heller i å begrense antallet kontrollaktiviteter samtidig som risikoen holdes på et akseptabelt nivå.

Kontrollaktivitetene kan deles inn i de kontrollaktivitetene som gjennomføres av de ansatte, og kontrollaktiviteter som gjennomføres automatisk i IT-systemet/regnskapssystemet. Disse kontrollaktivitetene skal forebygge misligheter, men også andre feil som kan oppstå i rapporteringen. Eksempler på andre feil som oppstår er feil på bakgrunn av uoppmerksomhet eller andre menneskelige feil som kan oppstå. Kontrollaktivitetene må altså ha som mål å fange opp alle typer feil. Kontroller som er innebygd i IT-systemene kan være effektive til å forebygge at det skjer ubevisste menneskelige feil. Det er vanskeligere å fange opp feil som er gjort bevisst, fordi disse ofte gjennomføres av noen med kjennskap til de eksisterende kontrollene og derfor er utført slik at de ikke oppdages. For å avdekke misligheter er det derfor viktig at det etableres rutiner for dobbeltkontroll (Kristoffersen, 2014).

Det vil være individuelt hvilke kontrollaktiviteter som vil være nødvendig i ulike foretak, men det finnes kontrollaktiviteter som kan være nyttige i alle foretak. Gjennom spørreundersøkelsen vi lagde i forbindelse med denne oppgaven forsøkte vi å finne ut mer om kontrollaktivitetene hos de ulike regnskapsførerforetakene. Vi fikk, som tidligere bemerket, ikke mange eller gode svar i forbindelse med denne undersøkelsen. Vi kan likevel bruke de korte svarene vi fikk til å få et lite innblikk i noen av de kontrollaktivitetene som benyttes i praksis, og vi ser at det benyttes en kombinasjon av automatiske og ikke-automatiske kontroller. Det gjennomføres automatiske tellinger mellom kasse og varelager hos kundene, i tillegg til at det gjennomføres varetellinger. Dette er et eksempel på at en automatisk gjennomført kontrollaktivitet som valideres av en menneskelig utøvd aktivitet.

4.6.4. Informasjon og kommunikasjon

Det må stilles krav til at informasjon og forhold tilknyttet de interne kontrollsystemet er riktig og rettidig (Kristoffersen, 2014). Dette innebærer blant annet at virksomheten har god informasjonsflyt internt, som sikrer at rett informasjon ender opp hos den eller de som trenger den, samtidig som virksomheten har gode rutiner for innhenting av ekstern informasjon. Hvordan kan virksomheten sikre at den oppnår nettopp dette? Det må ikke bare stilles krav til at den informasjonen som innhentes er god nok, men det må sikres at flyten av den skjer på rett måte. Dette kan for eksempel sikres gjennom relevante kommunikasjonskanaler og klare rapporteringslinjer i virksomheten. Det vil gi hver enkelt ansatt større klarhet i hvem de skal rapportere til og hvordan. Dette gjelder også ut mot kunde; klare linjer og faste kontaktpersoner gjør rapportering av informasjonsdeling lettere og tryggere. Et forslag til hvordan regnskapsførerforetaket kan løse god informasjonsflyt både til og fra kunde er å benytte den oppdragsansvarlige som en aktiv part som også har ansvaret for internkontrollen og informasjon og kommunikasjon i forbindelse med internkontroll på det aktuelle oppdraget. På denne måten sikres det at det er noen som allerede har god kjennskap og kontakt med kunden brukes som bindeledd og videreformidler av informasjonen. Den oppdragsansvarlige kan fungere som et bindeledd begge veier i informasjonsflyten, både fra virksomheten og ut mot kunden, og for tilbakemeldinger og informasjon som kommer fra kunden.

4.6.5. Oppfølging og overvåking

Omgivelsene som påvirker en virksomhet, vil alltid være i endring. Det er derfor ikke gitt at et system for intern kontroll som fungerte godt da det ble etablert for fem år siden fungerer godt i dag, dersom det ikke er gjort noen endringer for å holde det oppdatert i forhold til dagens situasjon. Det er derfor viktig å ha et bevisst forhold til hvordan de kontinuerlige endringene i både interne og eksterne faktorer påvirker virksomheten, og hvordan de påvirker det interne kontrollsystemet. Nettopp derfor kreves kontinuerlig oppfølging og overvåking det interne kontrollsystemet for å fange opp når det må gjøres endringer (Kristoffersen, 2014).

Dette leddet handler også i stor grad om at endringer må kommuniseres og tas hensyn til, og kan i så måte sees som en videreføring av forrige ledd – informasjon og kommunikasjon. Noe av det som er særegent for nettopp arbeidet med oppfølging og overvåking er at det er et arbeid som det gjerne bør settes av tid til med mer eller mindre jevne mellomrom, og som har som formål å oppdatere eksisterende kontrollrutiner, fremfor å kun komme med tilbakemeldinger.

AVSLUTNING

I denne bacheloroppgaven har vi forsøkt å belyse hvordan intern kontroll på salgsområdet i et regnskapsførerforetak kan ivaretas for å sikre regnskapets kvalitetskrav og regnskapsbrukerens informasjonsbehov. Med problemstillingen menes ikke regnskapsførerforetaket salg- og markedsføring av egne regnskapstjenester, men derimot hvordan regnskapsførerforetaket sikrer egen intern kontroll for å sikre ivaretagelse av kvalitetskravene for oppdragsgivers regnskap.

Intern kontroll utgjør en driftskostnad for regnskapsførerforetaket, og de kontrolltiltakene som besluttes iverksatt kan kost/nytte-vurderes i forhold til den risikoreduksjonen de gir. Likevel er regnskapsførerforetakene svært lovregulerte og det er lite slingringsmonn for feil – både fordi myndighetene har vedtatt strenge lovkrav til regnskapet, men også fordi kundene forventer at regnskapsføreren innehar kompetanse til å sikre kvalitetskravene, og eventuelle feil og mangler kan derfor også skade regnskapsførerforetakets rennommé og lønnsomhet.

For å sikre egen lønnsomhet, men også tilstrekkelig internkontroll (ved tilstrekkelig internkontroll menes en ganske omfattende internkontroll dersom de forventningene som stilles til regnskapsføreren skal etterleves), må det iverksettes flere kontrolltiltak. Disse kontrolltiltakene må komme som følge av grundige risikoevalueringer og vurderinger av eget kontrollmiljø, slik at kontrolltiltakene er målrettede og reduserer risikoen der den er størst, samt at de er kostnadseffektive og bidrar til å bevare regnskapsførerforetakets lønnsomhet.

Transaksjonskontroller er aktuelle kontrolltiltak – særlig er det naturlig med stikkprøver og verifisering av transaksjonene for å vurdere deres gyldighet. Et godt samarbeid med oppdragsgivers ledelse, særlig daglig leder som ofte er en betydelig kontrollmekanisme, kan bidra til å oppklare feil, misforståelser og spørsmål. Dette kan styrke relasjonen mellom regnskapsfører og oppdragsgiver og gi en mer kostnadseffektiv regnskapstjeneste og bedre kontroll.

I tillegg vil et godt regnskapssystem og IT-kontroller kunne bidra til en mer effektiv kontroll, og med utviklingen i kunstig intelligens og forbedrede systemer kan det tenkes at det vil bli mindre behov for stikkprøver dersom systemet er bedre på å avdekke konkrete feil i store regnskapsdatamateriale. Likevel kan vi foreløpig ikke gå god for datagenerert informasjon. Men den teknologiske utviklingen i regnskapsbransjen stiller derimot større krav til kompetanse fordi regnskapsføreren må kjenne til systemer, være bevisst svindelforsøk samt at økt tillitt til

datasystemet muliggjør risiko for misligheter dersom det ikke kontrolleres og oppdages manuelt dersom den som begår misligheten evner å tilpasse seg datasystemets kontrollmekanisme.

Likevel, selv med den teknologiske utviklingen er fortsatt kommunikasjon mellom mennesker viktig. Gode og relevante kommunikasjonskanaler og klare rapporteringslinjer og en forutsetning for god intern kontroll. En god relasjon mellom oppdragsansvarlig regnskapsfører og oppdragsgiver gir et godt utgangspunkt for å skape gode kommunikasjonskanaler ut mot kundene. For å sikre intern kontroll må det etableres gode rutiner for kommunikasjon både internt i organisasjonen, men også ut mot kunden for å kunne innhente informasjon og oppklare spørsmål – og derfor fremstår oppdragsansvarlig regnskapsfører som en god koordinator for kommunikasjon og informasjon knyttet til den enkelte kunde, og gjennom tydelig ansvarsfordeling vil den oppdragsansvarlige regnskapsføreren ha ansvar for å bringe informasjon som er relevant for internkontrollen inn i eget regnskapsførerforetak.

God kommunikasjon og relasjonsbygging fra regnskapsføreres side ut mot kunden kan også bidra til å synliggjøre regnskapsførerens kompetanse og derigjennom gi kunden tips og råd som gjør at kunden erkjenner verdien av regnskapsrådgivningen som gis. Når kunde opplever nytten av regnskapsføreren kan det antas at dette vil styrke kundens tillitt til regnskapsføreren, noe som bidrar til en bedre kommunikasjon som derav bidrar til en styrket intern kontroll fordi informasjonsflyten skjer mer naturlig. Dette styrker antakelsene om at regnskapsføreren går fra å være en regnskapsfører til en *regskapsrådgiver* og mange bedrifters nærmeste økonomiske rådgiver, og regnskapsførerens kommunikative ferdigheter blir mer viktig.

En slik nærhet til kunden vil sannsynligvis være et betydelig bidrag til en effektiv internkontroll.

LITTERATURLISTE

Bokføringsloven (2004). *Lov om bokføring*. Tilgjengelig fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2004-11-19-73?q=bokf%C3%B8rin> (Hentet: 10.04.2023)

Brønn, P. (2007) *Relationship Outcomes as Determinants of Reputation*. Corporate Communications: An International Journal, 12, s. 376–393. doi: 10.1108/13563280710832524

Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) (2022) *About Us*. Tilgjengelig fra: <https://www.coso.org/SitePages/About-Us.aspx> (Hentet: 30.01.2023)

Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (2023). *Transaksjonskontroller*. Tilgjengelig fra: <https://dfo.no/fagomrader/okonomiregelverket/transaksjonskontroller> (Hentet: 13.03.2023).

Edwardsdal, C. (2022). *Sommer, sol og svindel – hvordan unngå å bli lurt?* Tilgjengelig fra: <https://www.regnskapnorge.no/faget/artikler/bransjeaktuelt/sommer-sol-og-svindel--hvordan-unnga-a-bli-lurt/> (Hentet: 13.03.2023).

Finanstilsynet (2009). *Veiledning til forskrift om risikostyring og internkontroll*. Tilgjengelig fra: <https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/rundskriv/2009/veiledning-til-forskrift-om-risikostyring-og-internkontroll/> (Hentet: 03.02.2023)

Finanstilsynet (2022). *Utvalgte temaer av særlig praktisk betydning for regnskapsførere og regnskapsforetak ved ikrafttredelse av ny regnskapsførerlov*. Tilgjengelig fra: <https://www.finanstilsynet.no/nyhetsarkiv/nyheter/2022/ny-regnskapsforerlov-fra-1.-januar-2023/utvalgte-temaer-av-sarlig-praktisk-betydning-for-regnskapsforere-og-regnskapsforetak-ved/> (Hentet: 06.02.2023)

Forskrift om risikostyring og intern kontroll (2009) *Forskrift om risikostyring og intern kontroll*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-09-22-1080>. Hentet: 12.03.2023.

Hegdahl, P-O. (2022). Tar jakten på kriminelle livet av regnskapsbransjen?
Finansavisen, 12.03.2022. Tilgjengelig fra:
<https://www.finansavisen.no/nyheter/debattinnlegg/2022/03/12/7823337/tar-jakten-pa-kriminelle-livet-av-regnskapsbransjen> (Hentet 13.03.2023).

Hoff, K. G. og Helbæk, M. (2020). *Økonomistyring 1. Grunnleggende bedriftsøkonomisk analyse*. Universitetsforlaget: Oslo.

Hvitvaskingsloven (2018). *Lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering*.
Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2018-06-01-23?q=hvitvaskingsloven>
(Hentet: 10.04.2023)

Jacobsen, Dag Ingvar (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser?* (3. utg.). Oslo:
Cappelen Damm Akademisk.

Knudsen, Espen (2018). Ny regnskapsførerlov, *Revisjon og Regnskap*. Tilgjengelig fra:
<https://www.revregn.no/journal/2018/4/revregn-4-2018-294> (Hentet: 04.02.2023).

Kristoffersen, Trond (2014). *Virksomhetsstyring og regnskapsorganisering*.
Fagbokforlaget: Bergen.

Kristoffersen, Trond (2019). *Årsregnskapet – en grunnleggende innføring* (6. utg.).
Fagbokforlaget: Bergen.

Kristoffersen, Trond (2021). *Videregående finansregnskap, lærebok*. NTNU, digital bok
uttgitt i emnet BBOA3030, Trondheim.

Kvifte, S. S. og Johnsen, A. (2008). *Konseptuelle rammeverk for regnskap* (2. utg.).
Den norske Revisorforenings forlag: Oslo.

Leirvik, H. A. og Vangen F. (2006). *En kvalitativ studie av regnskapskvalitet i mellomstore virksomheter. Hva vektlegger selskapsledelsen for å sikre dette?* Masteroppgave i Økonomi og administrasjon/ Siviløkonom. Norges Tekniske Naturvitenskapelige Universitet (NTNU).

Misund, A. O. og Aune, J. M. (2022). *Fra regnskapsfører til regnskapsrådgiver*.
Masteroppgave i Ledelse av teknologi. Norges Tekniske Naturvitenskapelige Universitet (NTNU).

Moen, T-G. og Havstein, B. (2017). *Regnskapsorganisering* (7. utg.). Cappelen Damm Akademisk: Oslo.

Munkvik, C. (2011). Regnskapsfører dømt for svindel, *Stavanger Aftenblad*, 16.08.2011. Tilgjengelig fra: <https://www.aftenbladet.no/lokalt/i/7xWVv/regnskapsfoerer-doemt-for-svindel> (Hentet 13.03.2023).

Nettavisen (2022). Åtte personer dømt for Nav-svindel, arbeidskrim og hvitvasking, *Nettavisen*, 28.05.20. Tilgjengelig fra <https://www.nettavisen.no/okonomi/atte-personer-domt-for-nav-svindelarbeidskrim-og-hvitvasking/s/12-95-3423974493> (Hentet 13.03.2023).

Norsk Regnskapsstiftelse (2022). NRS 8, *God regnskapsskikk for små foretak*. URL: <https://www.regnskapsstiftelsen.no/regnskap/regnskapsstandarder/nrs-8-god-regnskapsskikk-for-sma-foretak/>

NOU 1995: 30 (1995) *Ny regnskapslov*. Oslo: Finans- og tolldepartementet.

Olsen, A. B. (2010). *Styring som skaper ønsket organisatorisk adferd og beskytter mot tap*. Trondheim: Trondheim Økonomiske Høgskole.

Regnskap Norge (2008). *Standard leveransevilkår for regnskapsføringsoppdrag*. Tilgjengelig fra: <https://www.regskapnorge.no/standard-leveransevilkar/> (Hentet: 13.03.2023).

Regnskap Norge (2023). *God regnskapsføringsskikk (GRFS)*. Tilgjengelig fra: <https://www.regskapnorge.no/faget/grfs> (Hentet: 03.02.2023)

Regnskap Norge (2023). *Kvalitetskontroll*. Tilgjengelig fra: <https://www.regskapnorge.no/medlemskap/kvalitetskontroll/> (Hentet: 23.02.2023)

Regnskap Norge (2023). *Kvalitetskontrollutvalget*. Tilgjengelig fra: <https://www.regskapnorge.no/om-oss/kvalitetskontrollutvalget/> (Hentet: 23.02.2023)

Regnskapsførerloven (2022). *Lov om regnskapsførere*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2022-12-16-90?q=regnskapsf%C3%B8rerloven> (Hentet: 10.04.2023)

Regnskapsloven (1998). *Lov om årsregnskap*. Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56> (Hentet: 10.04.2023)

Revisorforeningen (2023). *Ny standard for god regnskapsføringsskikk*. Tilgjengelig fra <https://www.revisorforeningen.no/fag/nyheter/ny-grfs--underveis/> (Hentet: 03.02.2023)

Tranøy, Knut Erik (2021). *Erfaringsvitenskaper*. Tilgjengelig fra <https://snl.no/erfaringsvitenskaper> (Hentet: 09.02.2023).

Tvedt, T. og Thaysen, K. (2015). Misligheter og revisors rolle, *Revisjon og Regnskap*, nr. 6 > 2015. Tilgjengelig fra: <https://www.revregn.no/asset/pdf/2015/6-46-9.pdf> (Hentet: 04.02.2023).

Tveit, Ole (2015). *Ny norsk regnskapsstandard – Fordel eller ulempe?* Masteroppgave i Økonomi og administrasjon. Universitetet i Stavanger (UiS).

Tveter, A. D., Westreng, M-B., Hasselgård, P., Nasir, S. Z. og Bueklev, O. J. (2021). *Virksomhetsrapport 2021*. Sted: Regnskap Norge. Tilgjengelig fra: <https://www.regnskapnorge.no/contentassets/f41d5cb99cbf485b8289d697907c74a5/kvalitetskontrollutvalgets-virksomhetsrapport-2021.pdf> (Hentet: 27.02.2023)

View Ledger (2023). *4 tips til hvordan samarbeide effektiv med regnskapsfører*. Tilgjengelig fra: <https://www.viewledger.no/samarbeide-effektiv-med-regnskapsforer> (Hentet: 12.03.2023).

Wolfe, D. T. og Hermanson, D. R. (2004). The fraud diamond. Considering the four elements of fraud, *The CPA Journal*, 74 (12), s. 83-42.

